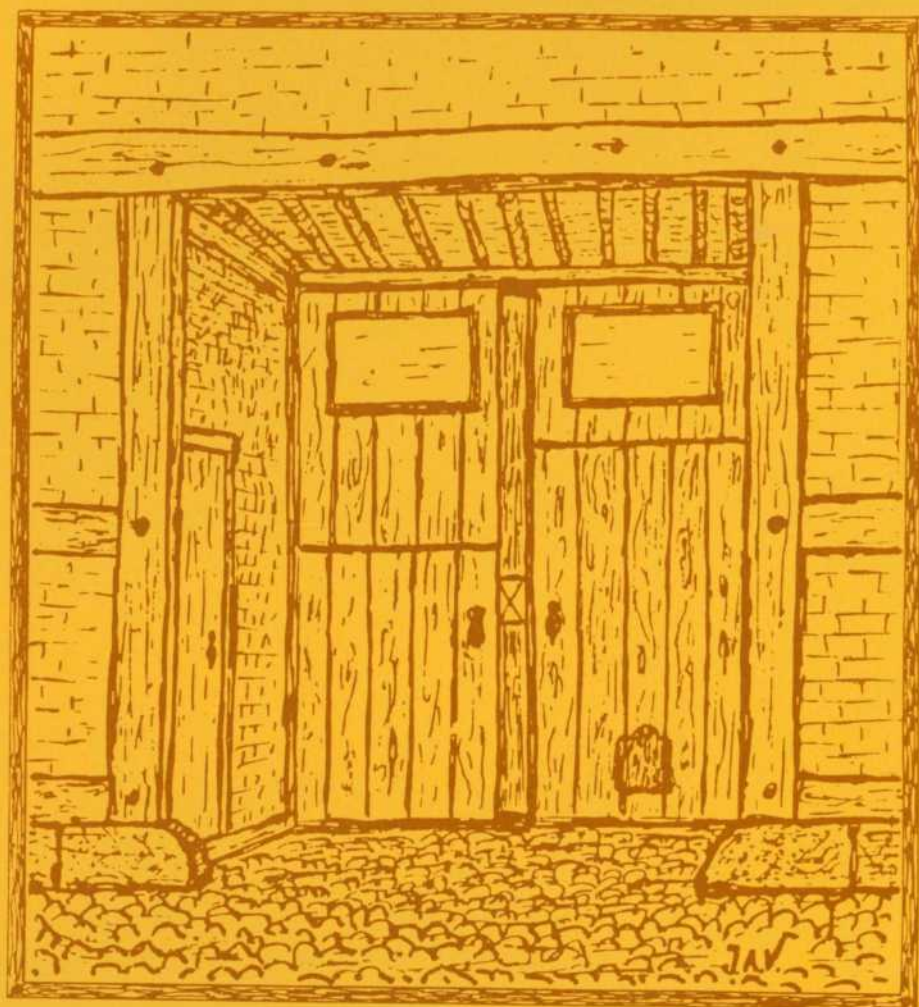

1975

1985 • 2

1985

~ 't ONDERSCHOER ~

heemkunde denekamp

't onderschoor

De oude Twentse hoerdorpen hadden vaak een onderschoor, als een soort portaal voor de poortachtige hooftoegang naar de deel. Deze toegang was voorzien van de duikhole 'niendeurn', welke aaneensloten tegen de uitbreembare middenstijl 'n stiepel'. De stiepel kon zijn voorzien van het huismerk of een andere versiering. Bovendien had de stiepel een figuurlijke betekenis: daarin bleef immers eens het brautspit steken, dat een 'huun' of 'hunenwiefke' een brutale hoerensnecht nagooide. Als 'n stiepel' verwijderd was konden de volgeladen oogstwagens er doorrijden tot onder 't slop'. In het stiepelgat sloot 'de lappe' uit het glasveen het 'blauwe dampke' dat de 'zwarte dood' veroorzaakte. In Ootmarsum trekt men bij het 'vloggen' um 'n stiepel'.

Door het 'hoondergat' van de niendeur konden de laatste kippen naar binnen. De kofhond 'Sien' of 'Pollo' kon ook 'nachts een oogje houden op het erf achter het huis. De hoer zelf lenslotte kon veilig uithijken 'oaver 'n ondersten niendeur'.

Het onderschoor was een veilige schuilplaats bij slecht weer. Vaak ook diende het als bergplaats voor het dagelijkse gerief, zo als 'n riessessen', 'n ziele', 'n strikhaakn', 'n ploogstraampn' en de 'peerderellen'.

Menig hoerensoon zal in het onderschoor zijn liefde verklaard hebben 'an zien wick', wat dan vaak weer leidde tot een 'brulfte' en tot het voortbestaan van het Twentse geslacht.

Kortom, het onderschoor had in het leven van de Twentenaar een functie van verbinding tussen binnen en buiten, het was een veilige hawaarplaats, het leende zich goed als uitzichtspunt en het bood plaats voor menselijke contacten. Daarom dit onderschoor als symbool van het streven van

Roemkunde Henekamp —

Tekening van onderschoor en tekst — J. A. Veldhuis

't ONDERSCHOER

contactorgaan van de Stichting Heemkunde Denekamp

7^e jaargang 1985 nr. 2

Dit contactorgaan verschijnt vier keer per jaar, aan het eind van elk kwartaal en wordt toegezonden aan de donateurs.

Losse nummers kosten f.5,-- , exclusief eventuele verzendkosten. Verkrijgbaar bij 't Heemhoes en bij enkele boekhandels.

Oplage: 600 stuks.

Kopy voor dit blad kan ingeleverd worden bij de redaktie. Publikaties blijven eigendom van de auteur. Overname van artikelen, geheel of gedeeltelijk, is alleen toegestaan na toestemming van de schrijver of de redaktie van dit blad.

Redaktiemedewerkers:

H.J.Asma, Willem Wegewartstraat 1; 7591TZ Denekamp; tel. (05413) 2434.

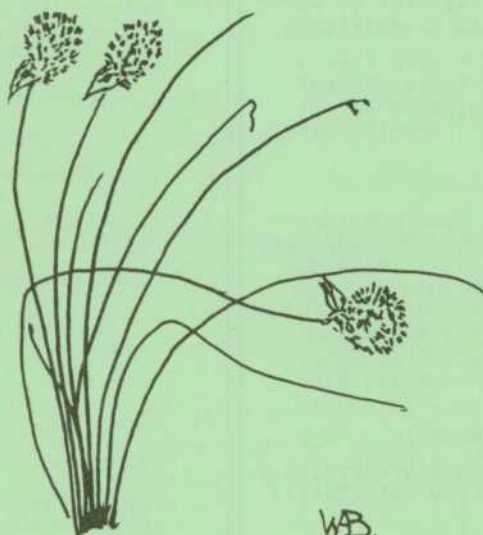
J.A.den Ouden, Clematisstraat 26; 7591XH Denekamp; tel. (04313) 2800.
(administratie).

H.C.M.Boink-Wagenvoort, Diepengoor 16; 7591BW Denekamp; (typewerk).

H.Boink, Diepengoor 16, 7591BW Denekamp; tel. (05413) 2261.
(vormgeving/eindredaktie).

in dit nummer

- 1 n woord van te veurtn
- 7 niejs van t Heemhoes
- 13 uit de krant van nu
- 15 voor u, door u
- 21 bij het tweede lustrum
J.H.Borgman.
- 25 onafhankelijkheidsfeesten
1913
J.A. den Ouden.
- 33 de oude en nieuwe Maria-
klok
H.J.Asma.
- 37 vogeltrek
W.A.J.Nijhuis.
- 47 een lijnbaan in Breklen-
kamp in de 19e eeuw
C.C.M.Hamers.
- 53 toen "Denekamp" er nog
niet was
J.Veldhuis.
- 57 uit Denekamps kerkgeschie-
denis III
H.J.Asma.
- 65 veldnamenonderzoek
S.M.Heerink-Reerink.
- 67 de marken Lattrop/Tilligte
en hun vetes
G.Tijscholte.
- 75 een avond met Lutters en
Grobbe
G.Broekhuis.

Bieslook

Men noemt mij ook wel "uiengras".
De oude Chinezen wisten al hoe smakelijk ik was.
In menig gerecht smaak ik goed.
(roerei-worteltjes)
Maar gerbuik mij met mate zoals het moet.

W.A.B.

Onder het wegstervend geluid van het laatste deel van Antonio Vivaldi's "le quattro stagioni" (de vier jaargetijden) word ik op deze voorzomerse avond herinnerd aan de afgelopen winterperiode, die ons heeft laten zien wat een echte winter was, met tot twintig graden onder nul gemeten.

Met het beluisteren van Vivaldi's muziek leef je al gauw mee met het thema dat de componist in "de vier jaargetijden" op zo'n virtuoze wijze tot verbeelding weet te brengen dat, wanneer je de ogen even sluit, je bij het eerste gedeelte, de lente, zo thuis waant in een hemels paradijs met allemaal bloemen en louter pracht en praal.....

Maar dan is er weer de werkelijkheid dat 't Onderschoer nog klaar moet voor de zomer. En dan nog wel een zomer die door zowel voorboden als almanakken zo voorbeeldig wordt voorspeld, dat de verbazing die bij ons door een Indiase geleerde gewekt is, als zou het noordelijk halfrond van de aarde de heetste zomer van deze eeuw meemaken, ons amper raakt. De realiteit?

Het is anders wel wat, zo'n uitspraak, niet! Dan zou het dus toch goed kunnen, vakantie in eigen land, ook

voor de echte zon-aanbidders. Andere mensen hebben wat minder problemen met vakantie-in-eigen-land. Die trekken de natuur in, de bossen in. Ook bij ons in Denekamp zie je zomers vele mensen genieten van onze mooie omgeving, ons fraaie landschap. Als je dat op je laat inwerken beseft je pas goed, dat het toch wel een zeker voorrecht is in een streek met een zo afwisselend landschap als in Twente, te mogen wonen. Laten we daarom ook anderen het gunnen daarvan bij tijd en wijle te kunnen genieten. Het is immers niet alleen voor ons, toch!

Het komt nog zo vaak voor dat mensen vinden, dat er dicht bij de deur maar niets is. Het moet allemaal ver weg, eerder is men niet uit, eerder is men niet tevreden, naar het schijnt.....

En toch zou onze eigen streek op de eerste plaats moeten staan om deze te leren kennen. Vandaar uit kan men zich dan verder wegwijs maken. Maar daarbij moet men dan nooit zijn eigen dorp, stad, buurt of streek vergeten. Hierbij is dan wel van belang dat de bewoners betrokkenheid hebben bij hun eigen woonplaats. Dat is erg belangrijk. Mensen moeten hun eigen plaats de moeite waard vinden; men mag er best een beetje trots op zijn. En dat geldt natuurlijk ook voor ons Denekamp met zijn kerkdorpen en buurtschappen.

Juist aan het vergroten van de betrokkenheid van mensen bij hun eigen omgeving tracht heemkunde een bijdrage te leveren. Heemkunde houdt zich niet slechts bezig met vroeger. Waar dat gebeurt, is het om de dingen van toen, vandaag beter te kunnen begrijpen. Het is ons niet zo zeer te doen om bevestiging van de hang naar het verleden. Waar vroeger op de akkers rogge en haver stond, staat nu groene maïs. Dat moet toch kunnen? Zoals eeuwenlang de goudgele essen het Twentse landschap sierden (vooral in de ogen van de buitenstaander!) zo ook kunnen maïsvelden beeldbepalend worden, toegepast met of zonder gebruik van plastic.

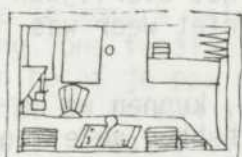
Tien jaar al weer is in Denekamp op georganiseerde wijze aan heemkunde gewerkt. Ik herinner me nog heel goed die warme avond medio 1975, toen in het destijds Concordia de Werkgroep Heemkunde in

Denekamp officieel van start ging met een twintigtal belangstellenden, de draad oppakkende die door mensen als Dingeldein en Bernink, tientallen jaren daarvoor al was uitgerold, maar die sinds het overlijden van beiden in de vijftiger jaren, nog niet weer was aangerakt.

Tien jaar georganiseerd heemkunde-werk, kunnen we nu anno 1985 vaststellen. Tien jaar lang hebben vele mensen hun schouders eronder willen zetten, hetgeen tot resultaat heeft gehad een bloeiende stichting met op dit moment al ruim over de 400 betalende donateurs. Dit aantal groeit nog steeds. We zouden het mooi vinden dit jaar de 500ste donateur te mogen inschrijven.

Om tot een dergelijk aantal belangstellenden te komen, heeft voor een flink deel bijgedragen het sinds 1979 verschijnend eigen contactorgaan 't Onderschoer. Dat is voor het stichtingsbestuur een gegeven. Dit contactorgaan heeft het mogelijk gemaakt dat het materiaal dat door mensen is verzameld, niet blijft liggen in laden of kasten, maar ook daar komt waar andere mensen er weer wat mee kunnen doen: gewoon ervan genieten of nader onderzoeken, er verder over praten, over nadenken..... Wij menen hiermee mensen te kunnen aanzetten uit hun levenservaring wat op papier te zetten of hierover aan anderen te vertellen, opdat die het opschrijven. Zelfs is het hierbij mogelijk dit in dialect te doen, hetgeen zeker de waarde van het geheel kan verhogen.

Hierbij wordt niet alleen gedacht aan herinneringen van de 70-ers en de 80-ers, maar even zo goed zouden mensen van een jaar of 50, 60 uit hun herinneringen kunnen vertellen. Het is vaak onvoorstelbaar hoe onvatbaar dingen van vroeger bij de jeugd overkomt. Daarom zouden zoveel mogelijk mensen moeten meewerken aan het vastleggen van die gegevens. Ook in dit "woord van te veurtn" wil ik dan ook graag u lezer aansporen om uit uw levenservaring feiten en voorvallen op te tekenen over bijvoorbeeld het werken en wonen op de boerderij, over gereedschappen die men daar gebruikte, over ambachten en over het alledaagse leven in het gezin voor veertig, vijftig jaar. Of om het voorbeeld

10

PLAT

PROATN

JARIG

BESTAAN

VAN

HEEMKUNDE

IN.....

DENEKAMP!!

Alexander Boink (12 jaar)

in deze aflevering van 't Onderschoer aan te halen: verhalen over de Brink.

Er gaat zoveel, ontzettend veel kennis van de gewone dingen van vroeger verloren. Daarom is er in ons contactorgaan de rubriek "Voor u, door u", waarin lezers worden opgeroepen te reageren op bepaalde zaken en waarin men ook uit eigen beweging zijn of haar belevenis of herinnering kwijt kan. Ook is uw verhaal welkom als afzonderlijk artikel. Zoals u reeds met een zekere regelmaat hebt kunnen lezen wordt hiervan ook gebruik gemaakt.

U merkt het wel; wie wij met dit contactbericht -want zo willen we het graag zien- hopen te bereiken zijn de mensen aan de basis. U dus, lezer, die alles dagelijks meemaakt, zoals u het meemaakt en hebt meegemaakt en niet anders. Wij hebben geen luxe uitziend blad, er is geen reclame in verwerkt. Wij streven niet slechts naar uiterlijke schoonheid. Vandaar ook dat het contactorgaan zolang in de oorspronkelijke uiterlijke vormgeving is gehandhaafd, waarbij we heel goed beseffen dat er aan het uiterlijk nog wel wat kan worden verbeterd, zonder dat hiermee afbreuk wordt gedaan aan de herkenbaarheid.

Wij -de redactie van dit contactorgaan- wensen u -donateur/lezer- graag van harte toe dat het de Stichting Heemkunde Denekamp gegeven mag zijn nog lang haar werk voort te zetten, werk in eerste instantie voor de plaatselijke gemeenschap.

Vanzelfsprekend hierbij is het dat de heemkunde-mensen daarin zelf ook een stuk genoegdoening vinden. Anders zal men zeker -ook- wel andere dingen vinden, die men graag doet. Want iets "graag doen" en "graag doen" is ook niet hetzelfde. Op een gegeven ogenblik kan dit aanvankelijke "graag doen" wel eens uitlopen op iets wat haast plichtmatig lijkt, hetgeen natuurlijk niet de echte bedoeling van heemkunde (ondersteunend)-werk is.

Werk, ook waarvoor zo moeilijk mensen kunnen worden gekregen. Met name denk ik in dit verband aan het vele typewerk, dat telkens weer verricht moet wor-

den. Voor Onderschoer, voor vergaderingen, voor uitnodigingen, voor brieven enz. Je moet hiervoor maar mensen zien te vinden, die dit geheel belangeloos willen doen. Dat woordje "belangeloos" willen we hierbij wel dubbel onderstrepen, omdat dit bij verenigingen ook wel eens -iets- anders ligt. Met andere woorden: er wordt nogal eens met vergoedingen gewerkt voor juist dit soort werkzaamheden, terwijl daaraan dan wel de term belangeloos wordt verbonden. Dat is bij ons in elk geval niet zo. Het is -zogezegd door de mensen die het doen- allemaal liefdewerk. En dat mag ook wel eens "hardop" geschreven en gezegd worden. Waarvan dan nu eens een keer akte.

't Onderschoer, een naam voor een contactorgaan van een heemkundige organisatie, heel bewust gekozen in 1979 door ons actief lid van de destijdsde werkgroep dorpsgeschiedenis, de heer J.A.Veldhuis uit Denekamp, die ons in mei van dat jaar helaas is overleden door de dood. In het tweede nummer van dat jaar is hieraan door het toenmalig bestuurslid G.L.B.Broekhuis een "in memoriam" gewijd. Aan deze heemkunde-man in hart en nieren -zo heb ik hem in elk geval ervaren- heeft de Stichting Heemkunde Denekamp nogal het een en ander te danken. Veldhuis heeft de geboorte van het door hem zo vurig bepleite eigen contactorgaan nog net mogen meemaken.

Graag hoop ik dat ook dit jubileumnummer van ons contactorgaan aan uw verwachtingen mag beantwoorden. Wij van onze kant menen ons best te hebben gedaan er weer voor elk wat wils in te stoppen. Helaas hebben we een serie ook dit keer moeten onderbreken. De volgende aflevering zult u er weer van kunnen genieten.

Graag hoop ik dat zoveel mogelijk mensen aan onze jubileum-activiteiten zullen deelnemen. Het programma vindt u in de rubriek "Niejs van 't Heemhoes".

Geern töt toonk moal!

H.Boink

Denekamp, 31 mei 1985.

NIEJS VAN T HEEMHOES

In deze rubriek wordt u door bestuur en redactie op de hoogte gehouden van de ontwikkelingen binnen de Stichting Heemkunde. Ook kunt u hierin o.m. nieuws vinden van zusterverenigingen, van boek aankondigingen en exposities.

NABESCHOUWING 4/5 HERDENKING

Mede door de grote inzet van een flink aantal actieve leden van enkele van onze werkgroepen (dorpsgeschiedenis, exposities en uitgifte manuscripten) is de 4/5-mei herdenking in Denekamp op uiterst gedenkwaardige en indrukwekkende wijze verlopen, zo hebben we mogen constateren.

Dit was ook de mening van het "Comité 40 jaar bevrijding 1985", waarin ook door onze stichting werd deelgenomen.

In de eerste plaats was er op 19 april j.l. het door onze werkgroep uitgifte manuscripten samengestelde boek "Om niet te vergeten", wat een authentieke samenvatting bevat van het door W.H. Dingeldein (1894-1953) tijdens de periode 1940-1945 bijgehouden dagboek. De eerste oplage van 1000 stuks was reeds binnen een week uitverkocht, hetgeen mede een gevolg zal zijn geweest van de aantrekkelijke prijs voor dit royale boek-

werk. Op basis van voorinschrijving is onlangs een herdruk verschenen met een oplage van 750 stuks, die vrijwel direkt na aflevering alle verkocht waren.

Als tweede belangrijke aktiviteit in dit kader melden we de organisatie van de grote tentoonstelling, die heeft plaatsgevonden in het gemeentehuis van Denekamp. Een tentoonstelling die eveneens ging over de bezettingsperiode en ook als titel heeft meegekregen "Om niet te vergeten" en in samenwerking met het gemeente-archief van Denekamp mede door onze werkgroepen dorpsgeschiedenis en exposities is georganiseerd.

Als derde bijdrage van onze stichting in de organisatie van de aktiviteiten rond 40 jaar herdenking noemen we het dia-klankbeeld over bevrijding en bevrijdingsfeesten dat tot stand is gekomen door samenwerking van werkgroepen dorpsgeschiedenis en exposities en met medewerking van derden.

Een dia-serie met begeleidende tekst en soms zeer indringende toepasselijke achtergrondmuziek, welke een half uur duurt, en door vele mensen meer dan twee keer is bekeken.

Daarnaast was er op de expositie nog een filmpje te zien van de dag dat Denekamp werd bevrijd in 1945.

Ook via dit contactorgaan wil het bestuur graag iedereen dankzeggen voor de verleende medewerking. Het geheel heeft op vele Denekampers en zelfs op mensen van buiten Denekamp een diepe indruk achtergelaten. H.B.

WERKGROEP DORPSGESCHIEDENIS

De zomer komt weer in zicht en dat betekent dat het werk- en vergaderseizoen 1984/85 voor de werkgroep weer ten einde loopt. Het was voor onze werkgroep een druk seizoen, mogen we rustig stellen. Drie exposities hebben we geheel of voor een groot gedeelte georganiseerd. En één, de expositie ter gelegenheid van het 10-jarig bestaan van heemkunde in Denekamp, hebben we op het moment, dat dit geschreven wordt, nog voor de boeg. Wat dat betreft zal het volgend seizoen beslist rustiger worden; vier exposities in een seizoen is eigenlijk wel wat te veel van het goede, maar dat was een toevallige samenloop van omstandigheden.

De plannen voor het volgend seizoen hebben we nog niet helemaal rond, maar een of twee exposities zullen we toch wel proberen van de grond te krijgen. Verder gaan we een project aanpakken dat zeker wel enkele jaren in beslag zal nemen. We willen namelijk proberen om zoveel mogelijk gebeurtenissen met data uit Denekamps verleden op een rij te zetten. In de eerste plaats doen we dat voor ons eigen gemak en in de tweede plaats

denken we er in de toekomst ook nog wel wat anders mee te kunnen doen.

Om nog even terug te komen op exposities in het algemeen.

We horen hier en daar wel eens een opmerking in de trant van "exposities organiseren is dat nu een taak voor een werkgroep dorpsgeschiedenis". Het antwoord is, dacht ik, "ja", als tenminste zo'n expositie wat te maken heeft met gebeurtenissen en feiten uit het verleden of het heden van onze streek.

Op de tweede plaats is zo'n expositie zoiets als het topje van de ijsberg; het meeste werk is al verricht als de tentoonstelling begint en, dat is feiten en materialen verzamelen, zoeken in archieven en oude kranten, boeken en tijdschriften.

Op de derde plaats bouwen we op zo'n manier een heel archief op van foto's, krantenberichten enz. van allerlei gebeurtenissen uit het verleden.

Op de vierde plaats is het nodig om zo nu en dan naar buiten te treden en aan de weg te timmeren.

En tot slot: elke expositie bracht ons nieuwe donateurs aan.

H.A.

ZOMERPOSTZEGELS

Sinds 1981 is er in Denekamp een plaatselijk Comité voor de Zomerpostzegels.

Dit Comité zorgt ervoor dat er in de eerste week van de aktie, die overigens zes weken duurt, een extra standje op het postkantoor staat en de Rabobanken in Denekamp, Lattrop en Tilligte.

Hieraan wordt medewerking verleend door vrijwilligers van

plaatselijke verenigingen en instellingen, die in de afgelopen jaren een bedrag uit de netto-opbrengst Zomerpostzegels hebben mogen ontvangen.

Dit zijn vaak instellingen van culturele-, sociale en maatschappelijke aard, zoals vrouwenverenigingen, jeugdverenigingen en muziekverenigingen.

De Stichting Heemkunde Denekamp heeft hiervan al enkele keren een bijdrage mogen ontvangen. Ook dit jaar valt heemkunde weer "in de prijzen". Samen met de "Vrienden van Natura Docet" hebben ze geld gevraagd voor aanschaf van een deugdelijke professionele hechtmachine, waarvoor een bedrag van f.1000,- is toegekend.

H.B.-W.

HEIMATVEREIN METELEN

Uit het toegezonden zomerprogramma 1985 noteren we een tweetal activiteiten, waaraan ook door donateurs van onze stichting kan worden deelgenomen.

7 September: grote fietstocht rondom Metelen; na afloop is er een gezellig samenzijn op de Hof Wessling Borgers in Metelen; de fietstocht begint om 14.00 uur en duurt tot ongeveer 17.00 uur.

8 September: bezoek van belangstellende donateurs van onze stichting aan Metelen. Het is de bedoeling dat we dan de hele dag naar Metelen gaan, waar we voormiddags verblijven bij gezinnen, terwijl er na de middag een gemeenschappelijke activiteit wordt georganiseerd.

Openingstijden van het molenmuseum: 7 juli, 4 augustus, 1 september, 6 oktober en 3 november 1985, telkens van 15.00 uur - 18.00 uur.

H.B.

NATUURHISTORISCH MUSEUM

MUNSTER

Als u de komende tijd eens een dagje uit wilt, hebben we voor u nog een aardige tip.

In Münster is een bijzonder mooi natuurhistorisch museum, dat te vinden is nabij de zgn. "All-Wetter-Zoo", de dieren-tuin. Het is een geheel nieuw museum, dat tot voor drie jaren nog in de binnenstad domicilie had. De toegang is gratis.

Gebleken is dat vooral scholieren veel gebruik maken van dit museum. Het museum doet dan ook erg veel aan onderwijs, waarbij men zeker het Nederlands onderwijs niet vergeet. Münster is vanuit Twente erg gemakkelijk bereikbaar. Dat zal ook mede de reden zijn dat het museum een grote aantrekkingskracht uitoefent op ons gebied.

Wat als grote bijzonderheid hierbij vermeld wordt is dat in het museum een groots planetarium is ondergebracht, waarvoor de bezoeker wel een entreekaartje moet kopen. Maar daarvoor kan men dan ook drie kwartier in een gemakkelijke stoel de hele geschiedenis en toekomst van onze wonderlijke sterrenhemel bekijken. Bekijken alsof je er midden onder zit bij nacht. Er zijn zelfs voorstellingen in de Nederlandse taal. De openingstijden zijn: dinsdag t/m zondag van 10.00 tot 18.00 uur. Toegang museum is gratis.

H.B.

REVUE 10 JAAR HEEMKUNDE

Medio 1975 werd in Concordia te Denekamp door een twintigtal enthousiastelingen de Werkgroep Heemkunde opgericht. Het bestuur werd gevormd door J.H.Borgman, voorzitter; H.

Boink, secretaris; W.A.J. Nijhuis, penningmeester; S.M. Heerink-Reerink uit Oud Ootmarsum; S. Wynia; H.A. Booijsink uit Beuningen; C.C.M. Hamers uit Breklenkamp; korte tijd later werd daaraan toegevoegd G.L.B. Broekhuis uit Denekamp.

Als gevolg van verschillende andere activiteiten buiten heemkunde hebben de heren Booijsink en Broekhuis in 1981 bedankt als bestuurslid. Hun taken zijn overgenomen door mevr. A. Zekhuis-Stroot en J. Veldhuis (beiden uit Denekamp). Sinds 1983 is er een nieuw bestuurslid toegevoegd om op het in de statuten genoemde aantal van 9 bestuursleden te komen. Dit is de heer G. Tijscholte uit Tilligte geworden.

Sinds 1982 functioneert heemkunde in Denekamp als een stichting, waarvan de doelstelling in de statuten het volgende bepalen.

- het houden van excursies, lezingen, exposities en andere voorstellingen;
- het verzorgen van een eigen bibliotheek;
- het stimuleren van de bevolking der gemeente Denekamp tot het deelnemen aan activiteiten, door of vanwege de stichting ondernomen;
- het gevraagd of ongevraagd verstrekken van adviezen aan de burgerlijke overheid omtrent zaken, het doel van de stichting betreffende;
- het initiëren van andere activiteiten ter bevordering van het doel van de stichting.

De meeste bestuursleden vertegenwoordigen elk een specialiteit, waarmee ze zo mogelijk een werkgroep leiden.

De redactie van het in 1979 opgericht eigen contactorgaan bestond bij de start uit de heren H. Boink en J.A. den Ouden; in 1982 is hieraan toegevoegd de heer H.J. Asma uit Denekamp.

Ongeveer sinds de oprichting beschikt heemkunde in Denekamp over een eigen werk/vergaderruimte. Aanvankelijk in het eind 1976 geopende museum Huize Keizer (Kerkplein 2 te Denekamp) en sinds 1981 is er een geheel eigen huisvesting in het aangrenzende pand Kerkplein 4, dat daarvoor bij de officiële ingebruikname in 1982 werd gedoopt tot 't Heemhoes.

H.B.

PROGRAMMA 10 JAAR HEEMKUNDE IN DENEKAMP

Als eerste noemen we deze aflevering van ons Onderschoer, dat tevens als een jubileumnummer moet worden gezien. De omvang is daarom ook wat royaler dan u van ons gewend bent. Van deze aflevering is ook een beperkt aantal extra exemplaren bijgedrukt voor belangstellenden, welke voor slechts f.5,- verkrijgbaar zijn bij 't Heemhoes en de plaatselijke boekhandels.

Heemkunde-foto-wedstrijd voor volwassenen met als thema: kent u uw eigen woonplaats? Aan de hand van een flinke formulierenset (kosten f.1,-) waarop een beschrijving met dertig foto's een tocht door de gemeente moet worden gemaakt om de objecten te zoeken. Op het moment dat u dit blad ontvangt is dit onderdeel evenwel reeds afgesloten, opdat de prijswinnaars op de dag van de herdenking, 22 juni 1985, bekendgemaakt kunnen worden. Als prijs is beschikbaar een rondvlucht van een half uur boven Denekamp voor twee personen.

Opstel- of tekenwedstrijd voor

kinderen van de lagere scholen in de gemeente Denekamp, met als onderwerp: tien jaar heemkunde in Denekamp; hoe zien kinderen hun eigen woonomgeving.

Ook dit onderdeel zal bij het verschijnen van dit blad reeds afgerond zijn. Als prijs is hiervoor eveneens beschikbaar een rondvlucht boven Denekamp voor twee kinderen. Tevens worden twee fotoboeken beschikbaar gesteld, terwijl verder de mooiste werkstukken tijdens de tentoonstelling in 't Heemhoes een plaatsje zullen krijgen.

Dan is er in de week van 22 juni tot en met 30 juni 1985 in het koetshuis van het museum Huize Keizer in Denekamp een expositie over "Vieren en feesten van vroeger".

Vervolgens is er op zondag 23 juni 1985 een heemkunde-puzzelrit per fiets voor het hele gezin. De start is tussen 13.00 - 15.00 uur vanaf 't Heemhoes, Kerkplein 4 te Denekamp. De route kan in plm. twee uur redelijkerwijs afgelegd worden.

Iedereen kan hieraan deelnemen. Donateurs gratis, kinderen t/m 12 jaar eveneens gratis; van jongeren tot 18 jaar wordt voor deelname een gulden gevraagd, terwijl van volwassenen (die geen donateur zijn) een rijksdaalder inleggeld wordt gevraagd.

Als prijs hiervoor kan wederom een rondvlucht boven Denekamp gemaakt worden voor twee personen.

Tenslotte melden we dat er op zaterdag 22 juni 1985 van drie tot vijf uur's middags in Hotel Knippers een officiële receptie is. Als gastspreker is

hiervoor bereid gevonden naar Denekamp te komen prof.dr.H. Entjes, die zal spreken over het onderwerp "Heemkunde en dialect".

H.B.

NIEUWE DONATEURS

In het afgelopen kwartaal bereikte de donateursaanwas wel de top. Niet minder dan 47 nieuwe donateurs werden ingeschreven, zodat het donateursbestand groeide tot 445 donateurs. Het bestuur van de Stichting Heemkunde hoopt in dit tiende jaar van haar bestaan, de 500ste donateur te kunnen inschrijven. Dit zou van harte welkom zijn. Misschien zijn er wel donateurs, welke ons daarbij kunnen helpen door het werven van nieuwe donateurs in familie of kennissenkring. Van harte aanbevelen.

De nieuwe donateurs zijn:

T.Meyer, burg.Wyniastraat 20 te Denekamp; Dames Hofland, de Volharding 2 Denekamp; mevr. M.Blokhuis, Stationsweg 24 Bunnik; J.W.M.Mooijman, Geraniumstraat 1 Geleen; mevr. C.Wagenvoort-Verhoeven, de Volharding 36 Denekamp; J.Wintels, Brinkstraat 23 Denekamp; G.H.M.Bos, Past.Bolscherstraat 28 Beuningen; R.J.F.Hagel, Oranjestraat 22 Denekamp; N. Bekhuis, G.v.Woustraat 15 Denekamp; J.G.Grote Beverborg, de Knik 45 Denekamp; H.B. van Lange, Hopmanstraat 3 Denekamp; H.Dingeldein, Gronausestraat 134 Enschede; L.N.J.van Rooden Hoofdstraat 23 Lattrop-Breklenkamp; H.J.Bentert meester Berninkstraat 22 Denekamp; H.van Huizen, Wyniastraat 71 Denekamp; H.A.M. van Deth, dokter Hondelinkstraat 21 Denekamp; Dames Goorhuis, meester Dingeldeinstraat 5 Denekamp; W.H. IJland, Almlosestraat 63 Ootmarsum; H.Meenhuis, Meeuwenstraat 40 Oldenzaal; J.H.Benneker, Brinkstraat 36 Denekamp;

J.Busscher, Molendijk 3 Denekamp; P.Veldman, de Roerdomp 31 Denekamp; H.Hövels, de Alerdink 24 Denekamp; H.Groeneveld, Paandersdijk 11 Beuningen; mevr.S.Fransen-Koopman, de Gervelink 23 Denekamp; Agnes en Paul ten Dam-Koopman, Schoolstraat 5 Tilligte; G.H.Floothuis, Lange Voor 16 Denekamp; J.A.Berning, Averhofstraat 6 Denekamp; T.Gosemeyer, Spitendijk 39 Denekamp; J.B.Oude Ophuis, Hoenderkampweg 5 Beuningen; H.Velthuis, Aronskelkstraat 14 Denekamp; Bibliotheek Hengelo, Markt 201-203 Hengelo (o); B.F.J.van der Maas Cliviastraat 24 Denekamp; A.J.Brookhuis, Dr.Hondelinkstraat 9 Denekamp; B.H.Brookhuis, Saterslostraat 6 Deurningen; L.G.Koekkoek, Nassastraat 1 Denekamp; B.Koekkoek, Emmastraat 16 Denekamp; H.J.Remerink, burg. Hoogklimmerstraat 12 Denekamp; A.J.B.Wilbers, Nordhornsestraat 111 Denekamp; G.Kloese, Schoolstraat 38 Tilligte; E.Brandsmä, de Plevier 4 Denekamp; A.L.Hoekman, Princessestraat 7 Denekamp; mevr. J.Klaas-Lohuis, Vriezenveenseweg 87 Geesteren; B.Sombekke, Aronskelkstraat 2 Denekamp; C.M.Blom, Slotsdijk 9 Denekamp; Eerw.Zr. Laurencis Derkman, Wilhelminastraat 10 Denekamp; H.B.Bekhuis, van Heemstraweg 10 Wamel.

J.A.d.O.

SCHENKINGEN 2e KWARTAAL

1985

Van de heer J.Spekhorst uit Denekamp ontvingen we het boek Nederlandsche Spreekwoorden Uitdrukkingen en Gezegden van dr. F.A.Stoet. Verder ook nog van hem een serie oude woordenboeken.

Van de heer Ch.Brummelhuis ontvingen we 3 zwart-wit ansichtkaarten.

Doosje bidprentjes en boek St. Nicolaasstichting, H.Mensink Pr.Hendrikstraat.

Doos met oude weekbladen, S. Wynia, te Denekamp. (+ 1920)

Boeken en papieren van pastoor L.Veldman via mevr. B.Veldman.

J.A.d.O.

NIEUWE AANWINSTEN

Vrij van D day tot V day nr. 702.

Om niet te vergeten.W.H.Dingeldein (dagboekpublicaties 1940-1945) nr. 703

In vogelvlucht over Twente Marcel Kistemaker. nr.704

10.000 jaar geschiedenis der Nederlanden. Meerdere auteurs nr.705.

Denekamp 1940-1945. nr.419.

De wonderdokter. R.Feenstra. nr.420

In herdenking '40-'45(1985) (herziene en uitgebreide herdruk 1980). nr.421.

D.A.t.Br.

BIBLIOTHEEK

De bibliotheek van de Stichting Heemkunde Denekamp is tijdens de maanden juli en augustus gesloten op woensdagavond. U kunt eventueel op afspraak boeken lenen. Tel.(05413) 2434.

UIT DE KRANT VAN NU

In het afgelopen kwartaal zijn uit de regionale kranten verschillende berichtjes voor u genoteerd. Deze artikelen zijn allemaal uitgeknipt en worden bewaard om te raadplegen.

De gebruikte afkortingen staan voor: Tw.C.: Twentsche Courant; Tub.: Dagblad Tubantia; Vizier: Vizier op Noord Oost Twente; Gezinsblad: Gezinsblad voor Oldenzaal en omgeving.

Denekamp herdenkt 40 jaar bevrijding op grote schaal, comité gevormd. (Tw.C. en Tub. 25-1-'85; Vizier 30-1- en gezinsbl. 5-2; D.W. 31-1- en 21-2-'85).

In dit blad een artikel over het Hengelose industriemuseum (dit museum is opgericht door de stichting "Oald Hengel"). (Gezinsbl. 29-1-'85).

In dit blad staan vanaf 30-1 artikelen over het Joodse leven in Oldenzaal door mr.G. Weustink. (Vizier 30-1-'85).

Financiële steun aanschaf builkist voor Oortmanmolen in Lattrop. (Tub.+Tw.C. 8-2-'85).

De geschiedenis van een Enschedese volksbuurt (de Krim) n.a. v. het verschijnen van een boek over deze buurt bij Witkam b.v. (Tw.C.+Tub. 9-2 en 16-2-'85).

Over Marga Minco (joodse schrijfster) en de geschiedenis van de Joden in Twente. (Tub. 13 en 28-2-'85).

Geologieles in Natura Docet voor kleuters was een geweldige ervaring. 9Tub. 2-3-'85).

Het kleinschalige landschap bij Agelo (beschrijving van een wandeling door Agelo) (Tub. 3-3-'85).

"Kreerk vuur de Twentse spoak" telt 290 leden. (Tub. 4-3-'85).

Ierse t.v. werkt aan een film over het klootschieten in Nederland (Tub. 6-3-'85).

Gerdes Tukkers (81) zit al 65 jaar achter het orgel in de Ned. Herv. Kerk in Denekamp (Tub. 11-3 en D.W. 28-2-'85).

Bespreking van een boek van mr. Weustink over de Oldenzaalse joden (Gezinsbl. 12-3-'85).

Klederdracht Overijssel wordt in kaart gebracht (Tw.C. 15-3-'85).

Een artikel over de joodse begraafplaats in Oldenzaal (Tub. 16-3-'85).

Dialectkring moet zich op de jeugd richten (Tub. 18-3-'85).

Zanderink uit Beuningen op jacht naar de muskusrat (Tw.C. 23-3-'85).

Vogelwerkgroep van de Stichting Heemkunde Ootmarsum zorgt voor veel activiteiten (Tw. C. 27-3-'85).

Vernieuwd orgel in de St Nicolaaskerk (Tw.C.27-3-'85).

Kennis der vogels in vroegere eeuwen; citaten uit een boek uit 1635 ("Jacht-bedrijf") (Tub. 20-2-'85).

Vespertied-verhalen van Herman Haverkate in boekvorm (Gezinsbl. 2-4-'85).

"40 jaar vrij": herdenkingskrant 1940/45 (Tw.C. 30-3-'85)

Landkreis Bentheim bestaat een eeuw (Tub. 2-4-'85 en 15-5-'85).

Record aantal bezoekers in het Palthe-huis te Oldenzaal (10.949 in 1984)(Vizier 3-4-'85).

Ook in Twente weerden de patriotten zich fel (in 1780) (Tub. 10-4-'85).

Borns plan voor een graanmuseum (Tub. 11-4-'85).

Vorstschade ernstigste uit historie fruitteelt(Tw.C.12-4-'85).

Dagboek van W.H.Dingeldein in boekvorm uitgegeven.(Tub.11-4-'85).

Duizenden bezoekers in Dene-kamp en Ootmarsum bij de paasgebruiken.(Tw.C. en Tub. 9-4-'85).

Volkstelling als bron voor registratie familienamen.(Tub. 17-4-'85).

Grensdorp in oorlogstijd;dagboek van schoolmeester Dingeldein.(Tw.C. 18-4-'85).

Vanavond presentatie fraai herdenkingsboek (dagboek Dingeldein) (Tub. 19-4-'85).

Officiële presentatie dagboek W.H.Dingeldein (Tw.C. 20-4-en Vizier 24-4-'85).

Feestelijk concert in de St. Nicolaaskerk (vernieuwd orgel) (Tw.C. 20-4-'85).

Opknappbeurt is kerkorgel St. Nicolaaskerk zeer ten goede gekomen.(Tw.C.22-4-'85).

"Molens in Overijssel in oude ansichten"; een boekje over de molens in Overijssel uit de periode 1880/1930(Tub. 22-4-'85).

Ledengroei bij Natura Docet (Tub. 23-4-'85).

Kreuk vuur Twentse sprook wil meer doen aan het schrijven in dialect.(Tw.C. 23-4-'85 en Tub. 29-4-'85).

Burgemeester Norbart ridder Oranje Nassau (Tw.C. 29-4-'85 en D.W. 2-5-'85).

Werklozen groeven 50 jaar geleden het Twentekanaal.(Tub. 2-5-'85).

Al 142 soorten vogels ontdekt in Weerselo door de vereniging die zich inzet voor de bescherming van weidevogels en jong wild.(Tub.+Tw.C. 3-5-'85).

Herdenkingskrant oorlog en bevrijding 1940/45(Tub. 4-5-'85)

Expositie "oorlog en bevrijding" druk bezocht (Tub.6-5-5-'85).

Opsporingsambtenaar W.Tolman over de mestproblemen in Overijssel.(Tw.C.4-5-'85).

Frans Vos uit Oldenzaal "zouaaf" bij de paus (Gezins-bl.7-5-'85).

Het waren de vrömm die de Twentenaar deden lijden. De Enschedeër Dalenoord legt boeiend stuk Twentse geschiedenis vast uit de tijd van de reformatie(Tw.C.8-5-'85).

Imponerende expositie "Van mobilisatie tot capitulatie" in Denekamps gemeentehuis. (D.W.9-5-'85).

H.J.A.

VOOR U, DOOR U

Deze rubriek is bedoeld als contactmogelijkheid met en voor onze lezers, waarbij met name gedacht is aan vragen, opmerkingen en suggesties. Daarnaast biedt deze rubriek de redactie ook de mogelijkheid vragen aan u te stellen.

Van de heer H. Engelbertink uit uit Rossum ontvingen we een uitgebreide reactie op de vorige aflevering van ons Oonderschoer. Vanwege de inhoud van de brief alsmede in verband met door Engelbertink gehanteerde dialect-vorm heeft de redactie gemeend deze brief in zijn geheel weer te geven, opdat de mogelijkheid ontstaat hierover ook via dit blad nader van gedachten te wisselen.

Dan volgt nu het relaas van Engelbertink, die overigens tevens secretaris is van de "Kreenk vuur de Twentse Spraak".

"Ik heb met völ interesse t stuk lezn "Herinneringen van een Haagse jongen aan Denekamp 1944 - 1945 (1)", in Oonderschoer 1985/1.

Toch wi'k oet oagpunt van taalzuiverheid eankele kaanteekeningn maakn. Hans oet d'n Haag is in n Haag groot wördn. Doo he in oorlog noar ziene familie in Deernkaamp kwam, hef he Twents leern proatn. At der no wat oet n Haag noar

Deernkaamp hen zoln komn, dan könt ze allennig mer Twents leern van de öldere leu; de jeugd sprek t nich meer. Doar könt ze t dan nich van leern; dus op stroat leert ze t ok nich meer, ofgezeen van t feit of dat t goo Twents zol wezn. Vrower wördn dat aait zegd: "Wie proatt Nederlands met de keender; t Twents leert ze wa op stroat". Dee tied hef west; t is allennig mer Algemeen Belabberd Nederlands, wa'j duur de jeugd heurt proatn. Um dan no teruw te komn op Hans oet n Haag: dee tied noa n tweedn wereldoorlog zal toch wa an ziene kennis van t Twents knaagd hebn; dee tied is veertig joar, en dat is nich niks. He gif dat ok too, want op blz. 60 zeg he: "Plat proaten" kunnen wij niet meer zo goed.

In zien artikel wi'k op n paar foutn wiezn. Op blz. 48 halfweg les ik "wichter oet 'n stad". t Woord stad is vrouwlik, t möt dus wezn "wichter oet de stad". Op blz. 52: ik citeer: In de meest korte tijd spraken wij

gewoon "plat". Rechtevoort krig t woord "plat" al meer de betekenis van onbeschaafd. Dat is onmoanig jammer, want doarduur verlös t dialekt völ van ziene kracht. De meeste leu hebt t owwer t dialekt, moderspraak, strektaal.

Blz. 55: "Gottegot, de Tommy's zitt'n mie achter 't gat an". Ik wil hier gen kritiek lewewern op de spelling van t Twents. Jammer genug wett de leu nich, dat n Kreenk vuur de Twentse Spraak ne eenheids-spelling hef oetdokterd en prpageert. Leu, dee wilt probeern um in dee spelling te schrievn könt um vuur mer nen guldn bie ondergetekende besteln. De fout van Hans oet n Haag zit um in de grammatica. De vervoeging van zitn is: ik zit, doe zits, he zit, wie zitt, ie zitt en zee zitt. Dus de Tommy's zitt'n möt wördn: de Tommy's zitt.

Ik hop, at t Hans oet n Haag te binn schöt en zeg, joa dat is zoa.

Wel kan der wat an doon um t Twents wier better te goan gebroekn; as de olders t nich doot, dan is hier n groot wearkterrein votlegd vuur de schooln. En wat zeg de wearkgroep Dialekt? "De werkgroep Dialekt is geen voorstander van het stimuleren van dialekt op school".

Doo ik dat lesde, kreag ik n onmoanig groot geveul van eargernis, dat ne dialektgroep gen vuurstander is van dialekt op de leagere school. Wel möt dan wa vuurstander wezn van dialekt op de leagere school? In Oldnzel is der ne school wel at dialekt hef opnöm'n in t schoollleerplan. Doar kan de wearkgroep nog wat van leern.

Ik vraag mie trouwens of, of de dialektwearkgroep allennig mer geat kiekn, woo at t in vroegere tied hef west, in de wetnschop, dat dialekt toch verleurn geat, of zol ze nog deankn an activeern van t dialektgebroek b.v. duur middel

van dialekt in t Onderschoer, waar ik zoawat nooit wat in dialekt zee. Kom op leu, deank an de toekomst van t dialekt, wie zint toch nich gangs um ouns eagn graf te graavn?"

Tot zover Engelbertink met zijn brief.

Vooreerst een korte reactie onzerzijds. Een heemkundeorganisatie is geen dialect-kring, hoewel ons het dialect-gebruik zeer ter harte gaat; dat staat buiten kijf. Als heemkundegroep zullen we echter altijd trachten in onze publikaties, zoals ook dit contactorgaan, het hele heemkundegebied te bestrijken, opdat iedere belangstellende aan zijn trekken kan komen. Deze aflevering van 't Onderschoer is daarvan, dacht ik, ook een voorbeeld.

In het volgende nummer van dit contactorgaan komen we hierop uitgebreid terug. Ook anderen roepen we op hierover na te denken.

Dan een brief van de heer W. Dierick uit Nijmegen, die een geheel andere materie aan de orde stelt. Mede vanwege de sfeerbepalende elementen en de oproep, die deze brief bevat, menen we daaruit zoveel mogelijk te moeten overnemen, waartoe we de heer Dierick aan het woord laten.

"Mijn vroegste herinnering moet zijn dat ik -waarschijnlijk met andere broers in de Joodse synagoge in Denekamp rondliep. Daar lagen op de vloer in een ontzaglijke chaos kapotgescheurde Joodse gebedenboeken. Ik heb er een of een gedeelte ervan mee naar huis genomen. Mijn Moeder zei toen -en ook dat herinner ik me-: Ik zal het bewaren, dan kan ik het later teruggeven. Dat later is nooit meer gekomen.

Ik ben op 14 november 1937

in Denekamp geboren en moest toen dus zo'n 3½ jaar oud zijn geweest. Ongeveer net zo oud als Hannie ten Brink, mijn buurmeisje aan de Ootmarsumsestraat 13 (waar nu de groentewinkel van Gerard Gelink is). Hannie ten Brink, de Johanna ten Brink van de lijst, die Dingeldein maakte (zie uw uitgave "In herdenking '40-'45", 1980).

Ik bezit nog een fotootje van haar, in feite een uitvergroting van een beeldje uit een 8-mm-film, die mijn Vader maakte. Dat is wat er van een mens kan overblijven.

Van na de oorlog herinner ik me het huisje, schuin tegenover de zuivelwinkel van Baanstra, waar nog een glazen deur het, ingeslepen, opschrift droeg: "....Susskind-Slager". Waar is dat glas gebleven?

Ook weet ik nog hoe ontdaan mijn Moeder me -het kan later dan 1941 zijn geweest- vertelde hoe Julius ten Brink, Hannie's Vader, had gehuild en geroepen toen "ze" hem kwamen weghalen.

En nu zijn ze allemaal weg. En, als wij nu niet oppassen, binnenkort ook vergeten. Toen stak niemand, kón misschien niemand een hand uitsteken om ze te helpen. Hebben zij tenminste nog iets gemerkt, ervaren, van ontsteltenis, wanhoop bij hun dorpsgenoten?

Wat is er nog? Wat flarden van herinneringen bij deze of gene? Hier en daar een enkele foto, iets in het gemeente-archief,

een steen in een katholiek kapelletje, twee Joodse begraafplaatsen?

Denekamp heeft een ijverige en bloeiende Vereniging voor Heemkunde. In de eerste oorlogsjaren zijn enkele tientallen inwoners uit dat "heem", eenvoudige lieden: mannen, vrouwen, bejaarden, kinderen (ik herinner me nog dat Hannie een jonger broertje had, een baby nog) voor onze ogen weggevoerd om vermoord te worden. Een hele, hechte groep is weggevaagd. Er zijn geen nakomelingen, er zijn alleen nog mede-Denekampers.... En die hebben een taak.

Het is zo armzalig wat we nog doen kunnen en hoe langer we wachten hoe armzaliger dat zal worden. Wat kan Denekamp -de Vereniging voor Heemkunde, de gemeente, de kerken, partijen, nog doen?

Alles verzamelen, ordenen wat er nog is, daar een uitgave van verzorgen, een tentoonstelling. Maar vooral: een teken oprichten, een monument.(.....)

Ik denk bijvoorbeeld aan een bakstenen zuil waarin de gevelsteen uit de oude synagoge is aangebracht en daarbij een herdenkingstekst.

Hoe lang zou het moeten duren voordat dit gerealiseerd kan worden?

Ik woon niet in Denekamp, maar ik zou graag hierin willen meedenken, er aan willen meewerken. Als het maar gebeurt!"

De redactie vindt het streven van de heer Dierick lofwaardig, waarbij tegelijkertijd wordt opgemerkt dat hierover met name binnen het bestuur van de Stichting Heemkunde in het verleden al van gedachten is gewisseld. Tevens tekenen we hierbij aan dat de gemeente Denekamp ter nagedachtenis aan allen, die hun leven lieten voor onze vrijheid, hetzij door oorlog, hetzij door geweld, een herdenkingssteen

heeft geplaatst in de entree van het in 1980 geopende nieuwe gemeentehuis.

De brief van Dierick verdient in het Stichtings-bestuur van Heemkunde zeker de nodige aandacht en zal dat ook krijgen. En als er mensen zijn, die hierop willen reageren, dan vindt u daarvoor bij het bestuur zeker een gevoelig oor. De adressen staan achter in dit blad vermeld.

Wij komen hierop nader terug.

Dan was er een schriftelijke reactie van onze donateur H. Sterken Rzn. uit Den Hulst, die enkele vragen stelde over de inhoud van nummer 1/1985.

Vragen die ons van meer persoonlijke aard leken en waarop hem door de redactie dan ook op die wijze naar vermogen is geantwoord.

De heer H.J. van Lange uit Denekamp (directeur van het plaatselijk energie-bedrijf) liet ons weten dat in het laatste artikel uit de serie over Burgemeester Wynia (4/'84) iets vermeld staat wat niet precies kan kloppen. Er staat daarin o.m. dat Breklenkamp in 1931 al op het elektriciteitsnet was aangesloten, terwijl dit pas in 1948 heeft plaatsgevonden. In 1958 waren alle woonpercelen in de gemeente Denekamp aangesloten op het elektriciteitsnet.

Vervolgens is er nog een interessante reactie naar aanleiding van het verhaal over de Tweede Wereldoorlog, dat van de familie Bekker is opgetekend. De brief is afkomstig van dokter G. van Zadelhoff uit

Nijverdal. Dokter Van Zadelhoff werd in 1944 de vervanger van dokter Dierick (Sr.). Veel Denekampers kennen hem als een actief man. Van Zadelhoff schrijft dat het verhaal over de familie Bekker bij hem, toen hij gepensioneerd was en zijn dochter in Thailand "bezocht", waar hij vrijblijvend medische assistentie heeft geboden, weer diezelfde Denekampersnaar raakte als in November 1944.

Vanuit dat land zond hij ook een zgn. rondzendbrief, die gericht was aan Mien. En wie is Mien in die brief? Mien, is Mien Aveskamp, die destijds in 1944 diende bij de familie De Boer, waar de familie Dierick gedeeltelijk onderdak had gekregen, toen de Sicherheits Dienst hun huis had gevorderd. De betreffende brief is gedateerd: Chiang Khan, 10 november 1984, en draagt als titel "Van Denekamp tot Ban Vinai".

Het eerste gedeelte van de brief is zo sfeer bepalend dat wij u hiervan de letterlijke tekst laten volgen.

"Beste Mien,

Wie zou ik beter kunnen schrijven over het bovenstaande dan jou, die in dat laatste oorlogsjaar ook een stuk zorg meedroeg voor ons jonge gezinnetje. Op verzoek van Volksgezondheid waren we er in juli '44 neergestreken om de praktijk van Dr. Dierick waar te nemen. Hoeveel medewerking en zwijgzaamheid was er in dat bewogen jaar, zodat de ene onderduiker rustig kon werken voor de ander zonder vereiste papieren. Velen blijven in onze herinnering voortleven omdat we elkaar konden vertrouwen, wat op zich al vreugde en energie gaf. Hoeveel werk verzette jij vaak en hoe gewoon vonden we dat toen. Hoeveel tijd moet er soms verlopen, voor je iets minder gewoon of buitengewoon gaat vinden. Dat we gespaard bleven voor onze families, dat we gezond bleven

en dat we voldoende voeding kregen. Dat we bevrijd werden en weer vrij waren om in dat kleine landje van ons weer vrijuit te spreken en te werken. Zie je ze ook nog komen, de Engelsen en de Canadezen? Nooit gedacht dat je zo gauw weer vrij kon zijn. Er werd veel over gepraat met elkaar en bij Kok de kapper tijdens scheren of knippen. Ook wel als we alleen maar om een praatje verlegen waren, want er was altijd volk. We fietsten er letterlijk binnen en wisten hem aan het praten en aan het lachen te krijgen. Hij had een schallende lach; ik hoor hem nog. Als die door de zaak rolde, dan kwam zijn vrouw voorzichtig ook even om de hoek kijken en ze genoot mee. We waren toen toch vaak blijde mensen, voorzichtige mensen en soms ook heel bange mensen. Nu en dan waren we ook onvoorzichtige mensen, maar dat kon niet anders.

Als het 40 jaar geleden is, denk je extra terug aan die dingen, zeker als je bij onvrije mensen zit, bij opgejaagde mensen. Merkwaardigerwijs weer bij een kappertje, een Thai-kapper, die ook goedlachs is. Er komen dan nog wat lachende Thai, die de "farang" uit dat verre kleine land even willen zien. Hij is zo anders en het taaltje van hem (Engels of Nederlands) is niet te volgen.

"We" werden vrij, Mien, maar we hebben er geen vrije wereld van kunnen maken, hé?

We hebben gewerkt, mogen en kunnen werken al die jaren en kregen toen pensioen. Stillzitten lukt niet zo goed en daarom zijn we ver van huis een poosje bezig. Er zijn na de oorlog meer mensen gesneuveld dan in de "officiële" oorlog '40-'45.

Hoé komt dat nu en waarom zijn er steeds meer vluchtelingen? Mien, weet jij daar een antwoord op? Ik zit hier nog weer ver van huis en hoor over in-

leveren. Hier zijn er zoveel die hun vrijheid moeten inleveren. Als je dan die veertig jaren nagaat wordt je erg stil. Weet jij of ik of wie dan ook nog wel precies wat we allemaal nog in willen leveren voor we onze Vrijheid weer in moet leveren? Willen we weer eenvoudig en sober gaan leven om anderen beter te kunnen helpen? Als ik aan vrijheid denk, denk ik onwillekeurig aan Beesd. Daar staat een molen vrij in het Hollandse landschap en hij heet ook "De Vrijheid".

Als we eens zover kwamen in deze wereld, dat we elkaar de vrijheid gunden en voldoende voeding. Er is genoeg voor iedereen, maar 't zal wat anders verdeeld moeten worden. Zijn wij niet een beetje verkommerd in onze welvaart en dan erg bekommerd als er wat af moet?"

Tot zover deze rondzendbrief. Dokter Van Zadelhoff schrijft verder in zijn reactie op het artikel over de familie Bekker: "15 Januari 1945 werden Walter Dierick en ikzelf onder spreekuurtijd opgepikt door de Sicherheits Dienst. Er viel niet weg te komen, want bij elke hoek van het huis stond er een. Prachtig dat bij de verhoren de zaak "dicht en gesloten bleef"; vergeet niet dat Walter net 16 jaar was.

's Middag met mijn vrouw, die in verwachting was, naar de Bekkers toe om te vragen of mijn vrouw bij hen kon "verdwijnen" als ik weer eens knijp zat. Dat bleek, ondanks alles wat ze al deden, geen enkel probleem en had ik, om zo te zeggen, "de handen vrij".

In diezelfde tijd trok ik in de sneeuw van het "Volter Brook" een kies bij een Joegoslavische vliegenier, die samen met een Italiaan en een Franse militair in een rieten hut bivakkeerden.

De kies kwam er niet volledig uit, maar daarvoor lieten we maar wat poeders achter.

De Duitsers gingen er jagen, maar kwamen door de medewerking van de jachtopziener nooit in de buurt van de hut. Fouragering geschiedde door de omwonende boeren. Laat me die hut nu ook nog een keer afbranden! Geen probleem: in de kortste keren stond er weer een ander. Ja, ieder wist in die tijd wat hij zeggen kon en wat hij zwijgen moest in dat gezegende hoekje van Overijssel. In vergelijking met het Westen toen, mag dat gerust gezegd worden.

Ja, Bekker ten voeten uit: "mer als 't wear mos gebeurn, dan deedn wie 't gewoon wear".

Ik kan het niet laten nog één voorval aan de vergetelheid te ontrukken.

Op een morgen kwam mevrouw Westerhof uit Beuningen voor maagklachten van haar echtgenoot; ik hoefde niet te komen als ik maar wat meegaf. Op 't eind van de morgen kwam ik praktisch langs de deur en wilde toch maar even "om de hoek" kijken. 't Bleek een schoolvoorbeeld van een ernstige blindedarmontsteking te zijn; we wisten niet hoe snel we hem (met paard en wagen!) in Oldenzaal moesten zien te krijgen. Gelukkig kwam hij er goed door tot zegen van het zeer grote gezin (13 kinderen) en.....8 onderduikers. Geweldige mensen heb ik daar in '44-'45 leren kennen en er steeds meer Gods leiding in gezien.

Als Bekker vindt dat de jeugd van nu deze dingen eens moet horen, geeft hij aan dat voor apathie en wanhoop geen plaats hoeft te zijn!!

Vlak om je heen en ver weg, zien of leren zien, wat je met hand en hoofd kunt doen. Een thuisfront voor getroffen en, hongerigen en vluchte-

lingen, niet alleen voor vandaag en morgen maar voor zo lang ze er zijn.

Jongeren en ouderen die steeds weer verlatenheid, onrecht en armoede uit willen blijven bannen. Daarbij onbegrip, tegenwerking en risico's niet achtend.

Verplicht zijn we dat en blijven we dat aan al die "Bekkers" van '40-'45 en aan allen die dit met hun leven en gezondheid betaalden, hier en ver weg!"

Graag wil ik het pleidooi aan het eind van deze brief, onderschrijven. Voor het overige spreekt de brief voor zichzelf.

H.B.

BIJ HET TWEEDE LUSTRUM

Op het moment dat ik dit stukje schrijf, is een aantal mensen van onze Heemkundegroep druk doende met de voorbereidingen van een voor velen belangrijke herdenking: 1945-1985. Er zal een expositie in het gemeentehuis op touw worden gezet en een uittreksel uit een indrukwekkend dagboek van Dingeldein worden uitgegeven: "Om niet te vergeten".

Nu, terwijl u dit leest, is dat alles weer achter de rug en hebt u van het resultaat van hun inspanningen kennis kunnen nemen. Is het allemaal al weer vergeten?

Inmiddels -we zijn 3 maanden verder- zijn Heemkunde-mensen bezig met de voorbereidingen voor de viering van het tweede lustrum van Heemkunde Denekamp. U hebt ook daar intussen al meer van gehoord en over drie maanden is ook dat "verleden tijd". Maar zonder twijfel zal op dat ogenblik de aandacht weer door iets anders worden opgeëist.

Heemkunde-activiteiten worden aldus voor een belangrijk deel ook bepaald door feiten en omstandigheden die men niet zelf gekozen heeft. Daar komt bij dat zij op dat moment voorrang verlangen en andere wensen naar de achtergrond verplaatsen.

Een lustrum-viering kan/moet daarom aanleiding zijn voor een paar kritische vragen, zoals: zijn we op de juiste wijze bezig? Of: krijgen de verschillende onderdelen de aandacht die zij verdienen? Worden de prioriteiten wel goed gesteld? etc.

Kennelijk gaat het goed met Heemkunde Denekamp. Dat mogen we, denk ik, in het algemeen wel zo stellen. Immers, sinds de oprichting op 20 juni 1975 in het toenmalige "Concordia", thans "Marktzicht", is de Werkgroep Heemkunde uitgegroeid tot Stichting Heemkunde Denekamp, met niet minder dan + 400 donateurs, een veelgelezen contact- orgaan "'t Onderschoer" met een bekwame redactie en een uitstekende bibliotheek in een eigen onderkomen "'t Heemhoes". Ook heeft de stichting inmiddels enige publi-

katies op haar naam staan en worden er jaarlijks een aantal activiteiten op stapel gezet, die zich mogen verheugen in de belangstelling van velen. De plezierige contacten met de Heimatverein Metelen mogen in dit verband ook zeker niet onvermeld blijven.

In het besef dat deze opsomming van in de afgelopen tien jaar bereikte resultaten bepaald niet de kwalificatie "volledig" verdient, wil ik toch graag iedereen die zich daarvoor of op enige andere wijze voor Heemkunde Denekamp heeft ingezet, graag op de meest hartelijke wijze voor die inzet bedanken. De verleiding is groot om in dit kader namen te noemen - en misschien zou daarvoor ook wel aanleiding zijn - maar ik zal dat niet doen. Even groot is namelijk het gevaar dat ik iemand tekort zou doen door haar of hem niet te noemen en dan is "het middel erger dan de kwaal". Veel dank derhalve aan ieder die zich actief inzet voor onze stichting, aan hen die acte de presence geven bij onze activiteiten, aan onze trouwe donateurs en aan hen die ons, op welke wijze dan ook, steunen. Heel, heel hartelijk dank!

Betekent dat alles nu dat we bereikt hebben wat we wilden? Dat we geen wensen meer hebben? De vraag stellen, is haar beantwoorden. Als een organisatie geen wensen en idealen meer heeft, moet men aan opheffing gaan denken! Een heemkundegroep zal dat stadium, op basis van het bereikt zijn van het doel, evenwel nooit bereiken. Heemkunde veronderstelt namelijk belangstelling voor datgene wat om je heen is. En die belangstelling droogt, naar ik hoop en vertrouw, nimmer op. Dat wil echter niet zeggen, dat wij vinden dat bedoelde interesse groot genoeg is. Zeker niet!

Een veel voorkomend misverstand is voorts, dat Heemkunde hetzelfde betekent als geschiedenis. In de meest onjuiste vorm roept het associaties op aan het pluizen in oude, maffe boeken, waar de moderne mens zich verre van zou moeten houden. Ofschoon ook het gezegde "onbekend maakt onbemind" van toepassing is, is ook niets minder waar. Heemkunde heeft evenwel te maken met de plaatselijke flora en fauna, het streek- of plaatselijke taalgebruik, folklore en bouwkunst, om maar eens -willekeurig- iets te noemen.

Ons doel en tegelijk ook ons verlanglijstje behelst dan

ook in feite slechts één punt: een groei van de belangstelling voor heemkunde in het algemeen en voor onze stichting in het bijzonder. Die groei zou zich bijvoorbeeld op de volgende wijzen kunnen voltrekken:

1. een grotere deelname door onze donateurs aan de activiteiten van de werkgroepen; elders in het contact-orgaan treft men een overzicht aan van die groepen; zij bieden mijns inziens een "voor elk wat wils";
2. een toenemende belangstelling voor onze bibliotheek; deze "boekerij" omvat ongeveer 700 titels en het geheel wordt op voortreffelijke wijze beheerd; men zal u desgewenst gaarne informatie verschaffen en van advies dienen;
3. ofschoon het bezoek aan onze openbare voor- en na-jaarsbijeenkomsten goed te noemen is, verbetering kan altijd. Het bestuur tracht zo veel mogelijk variatie in onderwerpen aan te brengen en met wensen van onze donateurs zullen wij gaarne rekening houden.

De hiervoor vermelde punten hebben alle betrekking op de wens naar een grotere betrokkenheid en een aktievere deelname door donateurs en andere belangstellenden.

Daarnaast heeft het stichtingsbestuur een aantal wensen waarvan wij hopen dat zij spoedig gerealiseerd zullen kunnen worden. Ik noem daarvan: de herbouw van het Klöpfkeshoes in Berghum, de publikatie van de resultaten van het gehouden veldnamen-onderzoek, de bouw van het "boerderij-museum" en een -liefst forse- uitbreiding van het aantal nestkasten voor uilen en vleermuizen.

Na het voorafgegaane zal het u niet verwonderen dat ons stichtingsbestuur heeft gemeend de viering van het tweede lustrum van Heemkunde Denekamp zo veel mogelijk te moeten plaatsen in het kader van: betrek er een zo groot mogelijk deel van onze donateurs en van andere belangstellenden bij. Het programma is daar op gebaseerd.

Ik nodig u, lezer (es), dan ook graag uit aan een of meer programma-onderdelen deel te nemen en wens u daarbij veel genoegen en succes!

J.H.Borgman, voorzitter
Stichting Heemkunde Denekamp.

Hôtel VELDMAN, Denekamp

Telefoon No. 7.

Prima consumptie.

Aanbevelend,

J. B. P. VELDMAN.

Onafhankelijkheidsfeesten

TE DENEKAMP

OP

12, 13 en 14 JULI 1913.

OFFICIËEL PROGRAMMA.

Dit Programma, in **gekleurden omslag** is tevens toegangsbewijs tot alle Feestelijkheden.

PRIJS f 0.25.

Programma's in witten omslag kosten f 0.10, doch geven **geen toegang**.

Programma-toegangsbewijzen moeten vooraf gekocht zijn. Aan de ingangen worden **geen** Programma's of Toegangsbewijzen verkocht.

Hôtel Van Blanken, Pension 1^e Rang

Bonds-Hôtel A. N. W. B. en Garage.

Restaurant den geheelen dag.

Telef. Interc. No. 8.

Aanbevelend,

H. J. HERMELINK.

Stoomdrak - J. VERHAAG - Oldenzaal.

ONAFHANKELIJKHEIDSFEESTEN 1913

Op grootse wijze werd in 1913 in Denekamp 100 jaar onafhankelijkheid herdacht (1813-1913). De feestelijkheden strekten zich uit over drie dagen.

Uit een bewaard gebleven programmaboekje, diverse kranteartikelen en een verslag van de heer H. Lutters (88 jaar) is wel op te maken, dat het in Denekamp goed aangepakt werd.

Hoogtepunt van het feest was wel het openluchtspel dat op de tweede dag opgevoerd werd en dat duizenden bezoekers van heinde en ver trok.

De eerste dag, zaterdag 13 juli, begon met kloggelui, herdenkingen in R.K. en Protestantse kerken en Synagoge. Herauten te paard kondigden het begin der feestelijkheden aan, waarna een ommegang met muziek door het dorp volgde, waar alle verenigingen en personen zich konden aansluiten. De route van de optocht was als volgt: Schoolplein (openbare school, nu Vledderhoes), Vledderstraat, "Museumstraat", (Brinkstraat), Brink en terug, Grootestraat, Wilhelminastraat heen en terug, Oldenzaalsestraat, "burgermeester", Oldenzaalsestraat, Vledderstraat, Schoolplein.

's Middags om 2 uur was er een optocht van: versierde rijwielen, sportkarren en.....kinderwagens. Om 4 uur gaf het "Denekampsche Fanfarekorps" een concert.

PROGRAMMA:

1. Trompettes en Avant. *Pas redoublé*. Gust. Desramants.
2. Mignonnette. *Ouverture*. J. Baumann.
3. Une soirée d'Automne aux Ardennes.
Fantaisie. A. Govaert.
4. Doux Mystères. *Grande valse*. A. Korn.
5. Sur les Montagnes. *Fantaisie Pastorale*. J. Werkman.
6. Polpourri Populaire No. 1. F. Renaud.
7. Donce Pauline. *Valse*. M. J. H. Kessels.
8. Finale.

Tezelfdertijd waren er volksspelen, met name "ringsteken voor heer en dame gezeten in tweewielige rijtuigen, ringsteken voor ruiters, zaklopen en boegsprietlopen".

's Avonds van 8 tot 9 uur was er nog een concert in het dorp.

De eerste feestdag werd afgesloten met een vuurwerk (in de nabijheid van het station). Het programma vermeldt: Slotdecoratie, bestaande uit: HULDE AAN DE TRAM. Loopende locomotief!! Prachtnommer!! (Wegens gelijktijdige herdenking van het 10-jarig bestaan van de tram).

Nu Stichting Heemkunde in 1985 haar 10-jarig bestaan herdenkt is dit dus enigszins vergelijkbaar met het jaar 1913. Nog verder gaande: 1913 100 jaar onafhankelijkheid; 1985 40 jaar bevrijding! In 1988 is het 175 jaar geleden dat ons land onafhankelijk werd van de Franse onderdrukking. Over overeenkomsten gesproken!

Zoals reeds opgemerkt was de tweede dag, zondag 13 juli, het hoogtepunt van de festiviteiten in Denekamp, toen het openluchtspel werd opgevoerd.

In het programmaboekje werd dit aangekondigd als: "Vertoonning van het groot militair tafereel: Het verdrijven der Franschen door Hollanders, Pruisen en Kozakken." Plaats van handeling was het gehele dorp, vanaf de Nordhornsestraat, de Knik, Brandlichterweg tot aan de Dinkel bij de Oldenzaalsestraat. Het openluchtspel begon 's morgens om half zeven en eindigde 's middags om vijf uur! De toegangsprijs was 25 cent per persoon, met inbegrip van het programmaboekje!

De algemene repetitie van het op te voeren schouwspel was een paar dagen voor de eigenlijke opvoering. Meester Bernink maakte hiervan de volgende beschrijving, welke in de destijdsse spelling wordt weergegeven.

"Oorlog op de Oostgrens van Nederland bij Denekamp.

"t Is 1813. Leipzig is gevallen en een siddering vaart door de Fransche troepen, die in Denekamp ingekwartierd zijn en buiten het dorp, in de nabijheid van 't Sterrebosch, een verschansing hebben opgericht.

Dat geeft de dorpelingen eenigen moed en in alle stilte

wordt in de buurtschappen meegedeeld zich op 't eerste moment gereed te houden.

Pruisische soldaten worden met open armen ontvangen en in geheimzinnigheid onder dak gebracht. De weerbare menigte groeit ongemerkt aan. Als de nadering van Kozakken over Lingen en Nordhorn gemeld wordt, worden alle beschikbare manschappen van geweren en munitie voorzien en naar alle kanten verkenningen uitgezonden en om medewerking verzocht.

De versterkte stelling der Franschen ligt aan de Zuidzijde van het dorp. In de buurtschap Nd.Deurningen is door de verbondenen krijgsraad gehouden en tot een gemeenschappelijke belegering van Denekamp besloten.

Zondagmorgen 13 juli. Om 6½ uur treden de Fransche troepen aan, die de bezetting van Denekamp uitmaken. Daarna worden de wachten uitgezet, posten afgelost en gepatrouilleerd. Alles is in zenuwachtige beweging. Van de officieele gebouwen wappert nog de Fransche vlag. Dreigende blikken worden meermalen naar omhoog geslagen en de Franschen is het niet ontgaan, dat er iets brouwt. Keizer Napoleon, de alom tegenwoordige, komt om 9½ uur inspectie over de troepen houden. Om kwart na 11 vliegt hij nog even langs de voorposten en verdwijnt daarna in de richting van Oldenzaal.

In Denekamp wordt de Staat van beleg afgekondigd en niet lang daarna brandt van de verbonden partijen (Hollanders, Pruissen en Kozakken) het kanonvuur over Denekamp los. Het vuur wordt beantwoord, doch de Franschen vinden het raadzamer zich in hun fort, een kwartier gaans ten Zuiden liggende, terug te trekken.

Zegevierend rukken de verbonden mogendheden Denekamp binnen, de Fransche vlag wordt neergehaald en door de Hollandische vervangen.

De Kozakken hebben het stelen en plunderen niet verleerd, de burgers mogen dus wel op hun deuren en vensters passen.

Gezamenlijk wordt nu verder getrokken om de Franschen in hun Bastillon aan te pakken. Een hofstede bij de Dinkel is door Franschen bezet; voorposten liggen achter de dijken en weldra heeft een afdeeling van de Verbondenen het vuur in het front op den vijand geopend. De Dinkel slechts scheidt hen nog. Het dondert en bliksemt, dat

het bosch in brand schijnt te staan. De schoten weerkaatsen over de vlakte daartegenover. Daar komen de Kozakken op hun vurige paarden en verdrijven de Franschen uit hun hofstede. De voorposte, nu ook in de flank aangevallen door in der haast met een bootje overgezette soldaten, nemen de vlucht naar en achter hunne verschan-singen.

Nog steeds worden meer krijgers behendig overgezet. Twee kanonnen volgen en nu zijn de verbondenen tot een stormaanval gereed. Onder dekking van het knetterend en knal-lend geweer- en kanonvuur onder aanvulling der lustige tonen van de muziek, rent nu ruiter en voetman met gevelde bajonet, en wapperende driekleur voorwaarts. Met wanhoopskracht en vertwijfelings snelheid vuren de Franschen terug en menige ruiter buitelt in 't zand. Doch de stelling wordt genomen en de Oranjevlag wappert op het fort.

De Franschen worden gevangen genomen. De muziek speelt het Wilhelmus.

Daar op eens stormt Napoleon voorbij. Zijn schimmel rent en briescht door de anders stille lanen van het Sterre-bosch.

De Kozakken volgen en ofschoon zij alle moeite doen om hun paarden een nog grooter snelheid te geven, zij blijven op een afstand, die voortdurend grooter wordt.

Deze episode uit 1813 wordt niet in een bioscoop gespeeld, maar met kostumes en wapenen en 200 krijgers in vrije natuur op Zondag 13 juli te Denekamp.

Wij zagen gisteren de algemeene repetitie en waar een oud-kolonel verklaard heeft, dat het stuk feilenloos in elkaar zat, durven wij verzekeren, dat nergens in Holland in 't jubeljaar 1913, zóó iets zal gepresenteerd worden."

Tot zover meester Bernink.

Iemand, die zelf nog heeft meegespeeld in het openluchtspel, was de heer H.Lutters, welke ons hierover onder meer het volgende vertelde.

Ongeveer negen maanden vooraf was er al geoefend en wel elke zondagmorgen van vier acht uur.

Lutters zelf was ingedeeld bij de Duitsers.

Deze lagen verschanst in de "Ruterstei" een gedeelte van de oude postweg, lopende nabij de Nordhornsestraat. Deze weg liep achter langs de villa-Splinters, welke tot voor kort bewoond was door de familie Hoitink. De Kozakken (te paard) waren gelegerd aan de Brandlechterweg en de Hollanders in de Knik. Borghuis had de rol van Napoleon en was gezeten op een wit paard, dat speciaal voor deze gelegenheid was aangekocht. Dit paard kon sneller lopen dan de andere paarden.

Jacob ten Brink was opperbevelhebber van de Duitsers, Wojtjziaak was de aanvoerder van de Kozakken te paard. De kanonnen waren geleend in Bentheim door bemiddeling van Oldekamp (de bode). Het gehele dorp diende als decor, zelfs werden van grotere ramen kleinere gemaakt met behulp van witkalkstrepes op de ruiten.

Op een teken van reveille-blazer Johan Schultz trokken alle drie troepen gelijktijdig op naar het dorp, waar de Franse troepen zich hadden verschanst.

Vanuit de kerktoeren wapperde de Franse vlag; hier stonden Franse soldaten op de uitkijk.

Napoleon en zijn soldaten werden uit het dorp verdreven en spoedig wapperde de Nederlandse driekleur van de kerktoeren.

Napoleon en zijn soldaten verschanstten zich bij de Dinkel en daar werd nog hevig gevochten. Uiteindelijk werd Napoleon verdreven tot over de Dinkel tot in het Borgbos, waar de overgave volgde en Napoleon op de vlucht sloeg.

Dat het openluchtspel een enorm succes was is het beste op te maken uit een recensie in de Twentsche Courant van 19 juli 1913, dat u op de volgende pagina vindt.

Tenslotte de derde dag van de festiviteiten.

Het programmaboekje vermeldt hierover:

"Maandag 14 juli 1913.

12½ uur:

Kinderfeest op het feestterrein van de school.
Rondtrekken der kinderen door het dorp.

Op het terrein WEDSTRIJDEN. Einde + half zeven".

De feesten te Denekamp.

Zaterdag werden de feesten te Denekamp geopend met een gecostumeerde optocht, volksspelen en vuurwerk. Zondag waren duizenden naar het dorp aan den Dinkel getrokken, zoodat men er kon »genieten« van 't Twentsche dialect in al zijn tongvallen en van 't Duitsch nog bovendien. In den middag tusschen 12 en 2 werd Denekamp »belegerd«, een beweging waarvan niemand bepaald veel te zien kreeg. Nu en dan boemboemden de kanonnen, knetterde 't model 95, maar interessant werd het eerst, toen de Franschen hun »stellingen« ont ruimden en de verbonden troepen het dorp binnen rukten. Dat was wel een indruk-makend tooneel, toen een Hollandsche afdeeling van den kant van Ootmarsum komende en een Pruisische troep, die van den kant van Nordhorn oprukte, bij het café-Van Blanken elkan der ontmoetten en op luidruchtige wijze uiting gaven aan hun wederkeerige vreugde. Goed »ingespeeld« bleken ook de kozakken, die onder 't uitstooten van onverstaanbare geluiden over de straten reden en na de invasie zich spoedig wisten meester te maken van einden leverworst, koeken etc. Na tweeën was het van Denekamp tot Dinkeloord, ongeveer een 10 minuten gaans, een file van menschen en in 't sterrebosch waren de toeschouwers van den »veldslag« ontelbaar, als de bladeren van de boomen. Hoe groot het terrein was, van waar men den strijd kon volgen, velen zagen van een Franschman of een Kozak geen berenmuts of shako, al rekten ze nog zoo de halzen bij het veelbelovend gedonder der kanonnen en 't knetteren der geweren. Wie de vertooning konden volgen, zullen opgemerkt hebben, dat het zaakje juist van stapel liep, zooals het van te voren in de bladen beschreven was. We kunnen er dus over zwijgen. Als het werkelijk oorlog was geweest, zou er geen soldaat zijn over gebleven — maar dat is altijd een zwak bij manoeuvres. De »vlucht van Napoleon« was zoo iets als een pakkend slotnummer bij een vuurwerk. Na zoo'n effect nummer zijn de toeschouwers tevreden en gaan voldaan naar huis. Denekamp heeft wat aangedurfd en heeft succes gehad.

Maandag besloot een kinderfeest de 3-daagsche onafhankelijkheidsfeesten.

Ook stond er op het feestterrein bij de school een draaimolen, welke zaterdagavond, zondagmiddag en maandagavond voor het publiek was geopend. Tijdens Godsdienstvieringen was de draaimolen echter gesloten.

Al met al is wel op te maken dat de festiviteiten toch wel als geslaagd mochten worden beschouwd.

Volgens de heer H. Lutters werd zelfs gevraagd om het openluchtspel elders (mogelijk Utrecht) op te voeren, maar dit is er niet van gekomen.

J.A. den Ouden.

J. L. A. ALINK - DENEKAMP.

Koper- en Bliklager. Lood- en Zinkwerker.
Reparatie-inrichting voor Rijwielen en Motoren
— — — voor alle doeleinden.

SOLIEDSTE ADRES VOOR:

Huishoudelijke Artikelen

Glas, Porselein en Aardewerk.
Galanterien en Luxe Artikelen.

Volgende merken RIJWIELEN voorradig:

GAZELLE RALEIGH.
SIMPLEX.
WIWINTHUM.
RELATHE.
ORANJE enz. enz.

Minzaam aanbevelend.

advertentie uit
programmaboekje 1913

de toren van de St.Nicolaaskerk
in Denekamp.

DE OUDE EN NIEUWE MARIAKLOK

Na bijna 5½ eeuw in Denekamps St.Nicolaastoren te hebben gehangen is de oude Mariaklok op woensdag 22 mei 1985 voorgoed naar beneden gehaald. Reparaties hadden geen of weinig resultaat, zodat tenslotte maar is besloten een nieuwe Mariaklok te laten gieten.

Wat zou zo'n klok veel kunnen vertellen over de afgelopen 550 jaar, al die tijd in het midden van het dorp en hoog boven alle gewoel daar diep beneden haar.

Honderden jaren zag ze dat de pasgeboren kinderen naar de kerk gebracht werden om er gedoopt te worden; duizenden van onze voorouders heeft ze als het ware meehelpen begraven en verluiden.

Alle feesten, die beneden haar werden gevierd, heeft ze samen met haar twee grotere broers opgeluisterd en begeleid.

Zondags zag ze de grotere boeren komen met hun paarden en koetsen, welke dan bij de Kul werden geparkeerd tijdens de mis. Ze zag de wat armere boerenvrouwen, die lopend van ver, naar de kerk kwamen en nog even voor de mis hun behoefte deden, gezeten tegen de muur van de hof van Keizer met hun lange rokken om zich heen.

Op zon- en feestdagen riep ze de mensen naar de kerk en op de avonden voor de grote feestdagen zag ze de luiders komen, 's winters in het diepste donker en vaak door sneeuw of felle kou, gewapend met brandende toortsen of kaarsen.

Wie waren ze, die "Luyders", waarvoor op 23 december 1812 dertien stuivers werden uitgetrokken voor "licht en genever" en waarvoor de pastoor op 31 december 1812 nog een gulden betaalde "voor een kan Genever". Waarom gingen ze beieren: om de borrel van de pastoor, de gezelligheid in de toren en daarna, of waren er nog andere motieven.

Ze zag legers beneden haar gaan en komen, ze zag ze

plunderen brandschatten, verkrachten en moorden. Ze zag de kerk naast haar enkele keren vergroot en verbouwd worden, ze zag de reformatie komen.

Nieuwe dominees, pastoors, jonge priesters, burgemeesters; ze zag ze komen en ze ging ze begroeten met haar gebeier.

Ook angstige ogenblikken heeft ze gekend, bijvoorbeeld aan het einde van de 18e eeuw, toen ongeregelde benden, die het Franse leger moesten tegenhouden, alles verbranden wat er maar brandbaar was van de kerkinventaris; de vlammen kwamen daarbij soms tot de galmgaten van de toren. Of zoals in maart 1943 toen ze samen met haar wat grotere broer, de St.Nicolaasklok, in opdracht van de Duitse bezetters uit de toren werd gehaald om tot wapentuig te worden omgesmolten. Gelukkig is het zover niet gekomen, want met Kerstmis 1945 konden ze met zijn drieën weer de geboorte van het kerstkind aankondigen.

Ja, in 549 jaar zou ze heel wat hebben kunnen zien en hebben meegemaakt. Maar nu is er dan een eind gekomen aan haar aktieve leven; tenminste ze wordt niet meer gebeierd of geluid en zal de uren niet meer "wegslaan". Waar ze nu komt te hangen is nog geen uitgemaakte zaak, binnen of buiten de toren. Ik ben het eens met de beierclub, die vindt dat ze binnen de toren hoort.

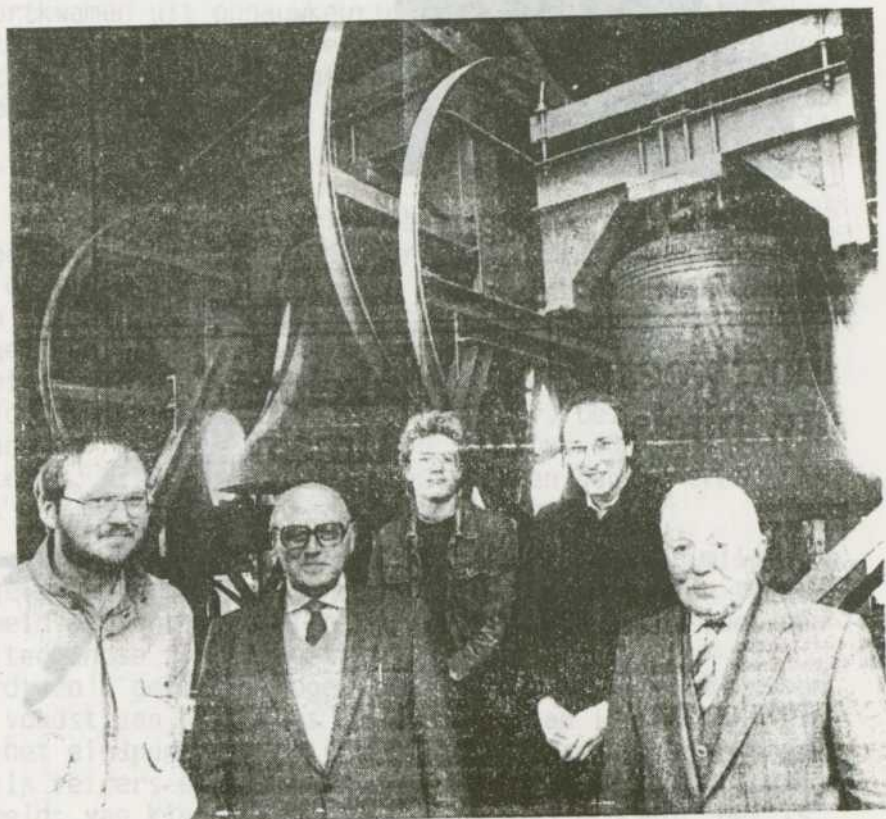
Lang hebben de twee overgebleven klokken niet alleen gehangen, want op diezelfde woensdagmiddag kwam de nieuwe Mariaklok de plaats van de oude innemen. Deze nieuwe klok heeft dezelfde toonhoogte E1, heeft praktisch dezelfde middellijn (124cm), haar gewicht is iets minder, de oude weegt 1359 kg en de nieuwe 1300 kg. Het opschrift op de nieuwe klok luidt: "Ik draag de naam van mijn voorgangster Maria uit 1436, klink met de klank van de Westerhuesklokken en werd gegoten bij Eijsbouts in Asten in 1985".

Vooraf is er door de deskundigen van de klokkengieterij uitgebreid en diverse keren gemeten en gekeken, opdat de nieuwe klok voor wat betreft vorm en toonsopbouw bij de andere twee klokken zou passen. Zal deze klok het even lang volhouden als haar voorgangster en hoe lang nog zal ze in gezelschap blijven van de twee oude klokken en wat zal deze klok nog al-

lemaal onder en boven haar zien gebeuren?

Zullen ook de generaties na ons naar de kerk komen, als ze daarvoor luidt en zullen ook zij de zin van het beieren voor en op de grote feestdagen begrijpen en deze traditie in stand houden?

H. Asma.

leden van de Beierclub bij "hun" klokken

valk

koekoek

VOGELTREK

Vroeger was men van mening, dat de koekoek zich aan het eind van de zomer in een sperwer veranderde, om in het volgende voorjaar weer de gedaante van een koekoek aan te nemen. Ook was men van mening dat de zwaluw in de modder weg kroop en aldaar overwinterde. Deze verhalen hoorde je steeds door oudere mensen verkondigen. Ik heb deze verhalen vroeger ook lang geloofd en natuurlijk met veel trots aan mijn vriendjes doorverteld. Pas later bleek mij dat die opvattingen echter voortkwamen uit onnauwkeurige waarnemingen en overhaast getrokken conclusies. De informaties van speciale expedities, radarwaarnemingen en vooral het Vogeltrekstation, hebben ons geleerd dat onze zwaluw de winter doorbrengt in zuidelijk Afrika en de koekoek in Centraal en Zuid Afrika.

In 1911 is men in Nederland begonnen met het ringen van vogels. De gevangen vogels krijgen een metalen ringetje om de poot, voorzien van een letter, nummer en de naam van het wetenschappelijk instituut. Van de geringde vogels wordt een nauwkeurige administratie bijgehouden, zoals ringnummer en letter, soort vogel, geslacht, leeftijd, ringplaats, dag, maand en jaar. Deze gegevens gaan naar het Vogeltrekstation, Postbus 40, 6666 ZG te Heteren. Uit de terugmeldingen kan men dan de trek en ook vaak de ouderdom van de vogel nagaan.

Vanaf 1911 tot 1983 zijn in ons land ruim vier miljoen vogels geringd, waarvan er ongeveer 120.000 zijn teruggemeld. Tevens werden in ons land 20.000 vogels met een buitenlandse ring aangetroffen.

Wordt zo'n geringde vogel ergens gevonden, en meldt men de vondst aan het adres op de ring, dan is het begin- en het eindpunt van de vogel bekend. Van de grote vogels, zoals reigers en roerdompen wordt 15 à 20 procent teruggemeld; van kleine zangvogels maar 0,3 procent. Het is dus duidelijk dat nog lang niet van alle vogelsoorten voldoende gegevens voorhanden zijn om iets over hun trek te vertellen. Na al die jaren ringonderzoek zijn intus-

sen heel veel wetenswaardigheden aan het licht gekomen. Bijvoorbeeld dat de vogels op hun reis naar het zuiden bepaalde routes volgen. Als we zien dat een bepaald soort ieder jaar in een bepaald seizoen in een bepaalde richting wegtrekt kunnen we nagaan, hoe het trekgedrag wordt opgewekt. Zo is het al bekend dat daglengte en temperatuur invloed hebben op de trekdrang van vogels. Dit bewerkstelligt weer de nodige veranderingen in het vogellichaam. Onder andere in de werking van een aantal klieren, die stoffen produceren, waardoor de vogel onrustig wordt: hij voelt zich minder aan zijn woonplaats gebonden, zoekt aansluiting bij soortgenoten, zwerft wat rond en raakt ongemerkt in een stemming om te gaan trekken. Deze drang noemt men trekdispositie. In zo'n situatie hoeft maar geringe aanleiding te zijn om deze stemming te laten omslaan in een aktiviteit. Een plotselinge verandering van temperatuur, een gunstige windrichting, het zien trekken of het horen van de lokroep van soortgenoten is dan vaak al voldoende voor een vogel om ook daadwerkelijk aan de trek te gaan meedoen.

De herfsttrek heeft vooral plaats in september en oktober. Maar niet elke vogel houdt zich aan die tijd. De wielewaal, gierzwaluw en de oude koekoeken bijvoorbeeld, trekken meestal in het begin van augustus al weg. In die tijd worden de jonge koekoeken nog vaak door hun pleegouders gevoerd. Zij trekken later en nemen precies dezelfde weg als hun ouders. Het is nog steeds een raadsel hoe die jonge koekoeken de weg zo feilloos kunnen vinden. Ze steken, na het nooitgeziene voorbeeld van hun ouders, bij Gibraltar de Middellandse zee over, volgen de route over de Sahara, op weg naar hun winterkwartier, in Centraal en Zuid Afrika, waar hun ouders reeds aan het jagen zijn op kevers, larven en behaarde rupsen.

In ons land trekken de meeste vogels bij herfsttrek in westelijke tot zuidwestelijke richting, wanneer ze tenminste niet worden belemmerd door landschapsvormen, die hun afschrikken. Want vogels zijn nu eenmaal bang voor het onbekende. Dit is vooral bij vinken en spreeuwen onderzocht. Daarbij bleek dat de meeste vinken in west-zuid-westelijke (w.z.w.) richting vlogen en de meeste spreeuwen in w.z.w. en westelijke richting. Deze richting, die zij dus in het binnenland inslaan, heet de voorkeursrichting. In die vrije keuze worden ze belem-

merd, als ze aan de kust komen. Ze zijn bang voor het onbekende en durven blijkbaar niet goed over zee te vliegen. Ze hebben een natuurlijke vrees voor grote open watervlakten. Ze nemen dan de richting, die het meest bij hun voorkeursrichting past. Dank zij deze stuwing is er langs onze kust een massale herfsttrek. De stuwing vindt plaats als de wind zuid-oost tot west is.

Voor een deel steken de vogels over op plaatsen, waar de kustlijn door een plotselinge draaiïng voor hen in een onaanvaardbare richting verder gaat. Dergelijke oversteekplaatsen zien we bij Stavoren en bij de west en zuidwest punten van onze eilanden. Het merendeel van de vogels trekt echter langs de kust verder. Vinken willen het wel eens wagen, maar dan alleen met wind in de rug, om de Noordzee over te steken naar Engeland. Ze vliegen dan op een hoogte van enkele kilometers en worden op het radarscherm als wolkenvlekjes opgevangen. Deze geheime vinkentrek is nog niet zo lang geleden ontdekt. Omdat de meeste vogels zich door de zee laten afschrikken volgen ze de kustlijn in zuidelijke richting.

Trekvogels lijken een compasrichting te kunnen uitzetten. Maar het is ook duidelijk dat milieufactoren, zoals bewolking en windrichting, veel invloed hebben naast de geomorfologie (= wetenschap die de vorm van de oppervlakte der aarde tracht te verklaren) van het overvlogen terrein. In de loop van de ochtend kan de trek zich wijzigen. Ook de trekhoogte is van invloed op de windrichting, maar op zijn beurt wordt de trekhoogte weer beïnvloed door windrichting en tijd van de dag. De verschillende trekhoogten worden vooral bepaald door de richting en de kracht van de wind. Omdat een tegenwind vlakbij de grond minder sterk is, zouden de vogels bij elke tegenwind zo laag mogelijk moeten vliegen. Dit gebeurt echter niet. Men neemt aan, dat vogels een afkeer hebben van het vliegen op geringe hoogte. Mogelijk bedreigen hen daar ook meer gevaren. Bij sterke wind vliegen ze laag, omdat ze anders niet opschieten, maar bij zwakke wind vliegen de vogels hoog. Het verlies aan snelheid is dan niet zo groot en ze lopen minder risico om door hun predatoren geslagen te worden.

Zoals reeds is gezegd is dank zij de stuwing langs onze kust een massale herfsttrek. Het is een prachtig en onvergetelijk schouwspel, om staande aan de kust, op een

duintop of zeereep al die duizenden vogels, in grote haast te zien voortreppen. Ik kan iedere vogelliefhebber aanraden om dit eens een keer mee te maken. Overal klinkt het van lok- en waarschuwingskreetjes. Je komt werkelijk ogen en oren tekort.

Het op naam brengen van al die voortreppende vogeltjes is zelfs voor een kenner een hele klus. Meestal begint die trek al even voor zonsopgang. Je ziet dan allerlei soorten vogels, zoals mezen, piepers, goudhaantjes, leeuweriken, rietgorzen, putters, sijzen, kneutjes, groenlingen, vinken en zo nu en dan een roofvogel. De meeste vogels trekken langs de kust in de richting Frankrijk, Italië, Portugal. Een deel van de vogels blijft in die omgeving overwinteren, andere steken bij Gibraltar de Middellandse Zee over en begeven zich in de richting van hun winterkwartier ergens in Afrika. Sommige steken daarbij de Afrikaanse Sahara over met een oppervlakte van 8.000.000 km², de grootste woestijn ter wereld. Deze woestijn is 2500 kilometer breed. Door verschillende vogels wordt de Sahara niet geschuwd, anderen trekken er omheen naar hun winterkwartier.

Sommige vogels hebben, als ze in hun winterkwartier in Zuid of tropisch Afrika aankomen, een afstand afgelegd van 7000 km. Dit is bijvoorbeeld het geval bij de bonte vliegenvangers, die uit Scandinavië komen. Deze vogels trekken via Nederland. Zodra de noordelijke broedvogels hier komen hebben ze er al een kleine 2000 km op zitten, maar ze moeten nog zo'n 5000 km voor ze in hun winterkwartier in tropisch Afrika zijn aangeland. Ze hebben dan een afstand van 7000 km afgelegd. Enkele vogels trekken tot diep in Afrika door. Zo zijn er terugmeldingen van vogels uit Zaïre, Ghana en verschillende andere landen in tropisch Afrika. Zelfs uit Koeweit zijn terugmeldingen.

Als de dagen korten zullen successievelijk verschillende soorten vertrekken, daar elk soort op een bepaalde tijdsduur reageert. Beginnen daartegen de dagen te lengen in ons land, dan reageren de wintergasten daarop en vertrekken al naar gelang hun soort. Hieruit kan voor een belangrijk deel worden verklaard, dat trekvogels op vrijwel vaste tijdstippen verdwijnen en verschijnen. Het verklaart echter niet hoe vogels, die in de tropen

overwinteren, op tijd uit hun winterkwartier vertrekken. Dit is nog altijd een raadsel.

Vele trekvogels zouden, als ze niet wegtrokken, de winter niet overleven. Sommige kunnen niet tegen de kou, andere zouden door voedselgebrek omkomen, vooral de insekteneters. Niet alle vogels trekken weg. Een gedeelte blijft hier overwinteren en er komen ook nog weer vogels bij uit Noorwegen, Zweden, Finland en Rusland. Laatstgenoemde vogels trekken daar vanwege de barre winters weg en brengen in ons land de winter door. Daar het aantal vogels 's winters sterk verminderd is, hebben de achterblijvers meer voedsel. Maar in strenge winters gaan veel van de achtergebleven vogels dood. Ook vallen er veel ten prooi aan onze roofvogels, zoals de sperwer en de havik.

De havik is een vogel die de laatste tijd veel besproken wordt. Hij wordt vaak te vuur en zwaar veroordeeld. Maar samen met onze andere roofvogels behoort hij tot de mooiste, boeiendste en indrukwekkende verschijning in ons landschap. Ons land krijgt ieder jaar bezoek van haviken uit het noorden. Deze vogels, de noordelijke havik dus, zijn wel trekkers. Onze havik daarentegen is een standvogel. Dit houdt echter wel in dat alle opzettelijke nadelige menselijke invloeden, zoals vergiftiging, klandestiene vangst, klandestiene afschot en natuurlijk ook de verstoring door natuurliefhebbers, die zo nodig uit nieuwsgierigheid, bij een havikshorst klimmen om de horst eens van de binnenkant te bekijken, onze havikpopulatie (haviken van een soort) kunnen aantasten. Ook opzetterlijke en negatieve invloeden, zoals biotoopverarming en onrust kunnen dat. Een enkele keer kan het wel eens voorkomen dat de havik trekt. Maar dan heeft dit vermoedelijk te maken met voedselschaarste. Hij kan dankzij zijn korte vleugels, vogels en zoogdieren tot in het dichte bos najagen. Zijn vlucht is onstuimig en snel. Dikwijls zie je hem laag over de bodem vliegen. Zijn jachtwijze bestaat uit het overrompelen van de prooi. Hij heeft een zeer snelle start en het voordeel dat hij de prooi heel gemakkelijk tussen bomen en dus struikgewas kan achtervolgen. De achtervolging van de prooi is een spel dat met snelheid, behendigheid, kracht en gratie gespeeld wordt, met als inzet leven of dood. Vaak heb ik deze fiere vrijbuiters op zijn

jacht gadegeslagen. Het zien van zo'n achtervolging is een adembenemend schouwspel, waarbij zowel jager als achtervolgde de grootste bewondering afdwingen. Vele keren ben ik van zo'n natuurgebeuren getuige geweest. Maar tot mijn vreugde heb ik ook verschillende keren gezien, dat de achtervolgde aan de havik wist te ontkomen en dat gaf je steeds weer een opgelucht gevoel.

De havik is een schaarse broedvogel in ons land. In de vlucht is hij onmiddellijk te herkennen aan de afgeronde vleugels en de lange staart met vier dwarsbanden. Hij is ruim een halve meter lang en voedt zich met middelgrote zoogdieren en vogels, zoals hazen, konijnen, eekhoorns, kippen, patrijzen, fazanten, gaaien, houtduiven, kraaiachtigen, maar ook met spechten. Zelfs schrikt hij er niet voor terug om jonge buizerds uit het nest te halen. Een keer betrapte ik een havik bij het slaan van een torenvalk. Ook zag ik een keer dat hij bij mij voor de deur jonge houtduiven uit het nest roofde.

Vaak kom je op een wandeling door het bos plukresten tegen, die door een roofvogel zijn achtergelaten. Deze plukresten, bestaande uit een krans van veren, kunnen dagen later nog vertellen welke vogel er geslagen is en door wie hij geslagen is. De havik heeft de gewoonte om zijn prooi meestal te plukken op de kale bodem van het bos, om het dan mee te nemen, om het ergens anders op te eten. Hij laat veren, borstbeen en snavelhelften achter. Bij wat grotere vogels nuttigt hij, na het afrukken van veren, alleen van het borstvlees. Toch is het mogelijk als we in of nabij het bos een geplukte houtduif vinden zonder meer te zeggen of hij door een havik of slechtvalk geconsumeerd is. Slechts valken eten namelijk meestal alleen de borstspieren en laten de rest liggen. De slagpennen trekken ze -in tegenstelling tot de havik- niet uit, terwijl ze -en dat is uiterst kenmerkend- vleugels en borstskelet aan elkaar laten zitten. Het is erg jammer dat vele mensen, vooral jagers, jachtopzieners en duivenliefhebbers -de goeden niet te nagesproken- een hekel hebben aan de havik. Ik kan en zal niet ontkennen dat hij geen haas, konijn, duif of fazant slaat. Maar ik wil graag aan iedereen vragen; wie heeft er meer recht op een stukje wild, de jager of de havik? Als iedere jager en jachtopziener een eerlijk antwoord wil geven op mijn vraag dal zal hij moeten antwoorden:

de havik. Hij jaagt om in leven te blijven, maar de jager doet het voor zijn plezier. De havik is niets wreder dan de merel, die de pieren uit ons gazon trekt; of van een spin, die een vlieg of mug vangt. Laten we daarom zuinig zijn op onze roofvogels; het is een lust om ze te zien jagen boven onze landouwen.

Terwijl ik bezig ben met dit artikeltje te schrijven (het is maart 1985) zie ik de tjiftjaf en de witte kwikstaart al weer in mijn tuin rondscharrelen. De vogels zijn inmiddels al weer uit hun winterkwartier teruggekeerd. En spoedig zullen er wel meer volgen. Langzaam keren onze vogels weer naar hun broedgebied terug. Binnenkort kunnen we weer de roep van de koekoek over ons landschap horen schallen, en zijn haremdames beginnen er over te denken pleegouders te zoeken voor hun kroost.

Wanneer reeds vele vogels in hun broedgebied zijn teruggekeerd is er een die maart rijkelijk vroeg vindt en dat is onze boomvalk. Het is een echte zomervogel, die tot in Afrika overwintert. Terwijl we hier in de maand maart nog geconfronteerd worden met sneeuw en hagelbuien jagen de kwieke boomvalken nog vaak in tropisch Afrika achter grote insecten aan of plegen hun slag te slaan onder de duizenden trekvogels. Door de aard van zijn voedsel is het een echte zomergast. Ze zijn in ons land niet zeldzaam. Ze prefereren boomrijke gebieden en nestelen -evenals de torenvalk- in oude nesten van andere vogels. Nimmer zal men zijn horst midden in het bos aantreffen. De vogels zoeken uiteraard wel een beschutte plek op, maar steeds aan de rand van een bos, of in een afzonderlijk staand groepje bomen, van waaruit zij een onbelemmerd uitzicht hebben. Zo ongeveer april komen ze weer in ons land terug. Hoewel er ook een paar terugmeldingen zijn uit maart. Maar in de maand mei zijn ze zeker terug er is dan voedsel in overvloed. Het zijn enorme snelle vliegers, die veel op insecten jagen, zoals vlinders, libellen en mestkevers. De niets vermoedende insecten worden met felle klauwen gegrepen. Wanneer ze een nest met jongen hebben en op vogels jagen, zoals piepers, leeuweriken en zwaluwen, geven ze adembenemende staaltjes van vliegkunst te zien. Snelheden van ver over de 150 km zijn heel gewoon in duikvlucht en na de met het oog nauwelijks te volgen stoot weer opstijgen tot de oorspronkelijke vlieghoogte, is al even indrukwekkend.

Met grote snelheid zie je hem door het luchtruim schieten op de lange spitse vleugels. Volkomen beheerst zijn zijn bewegingen. Geen prooi in de lucht is voor hem te snel. Hij jaagt hoofdzakelijk op vliegende prooien, stoot van grote hoogte met enorme vaart, waarbij de vleugels ontdaan en tijdens de vlucht geconsumeerd. De vleugels van het insekt dwarrelen dan vaak als molenwiekjes naar beneden.

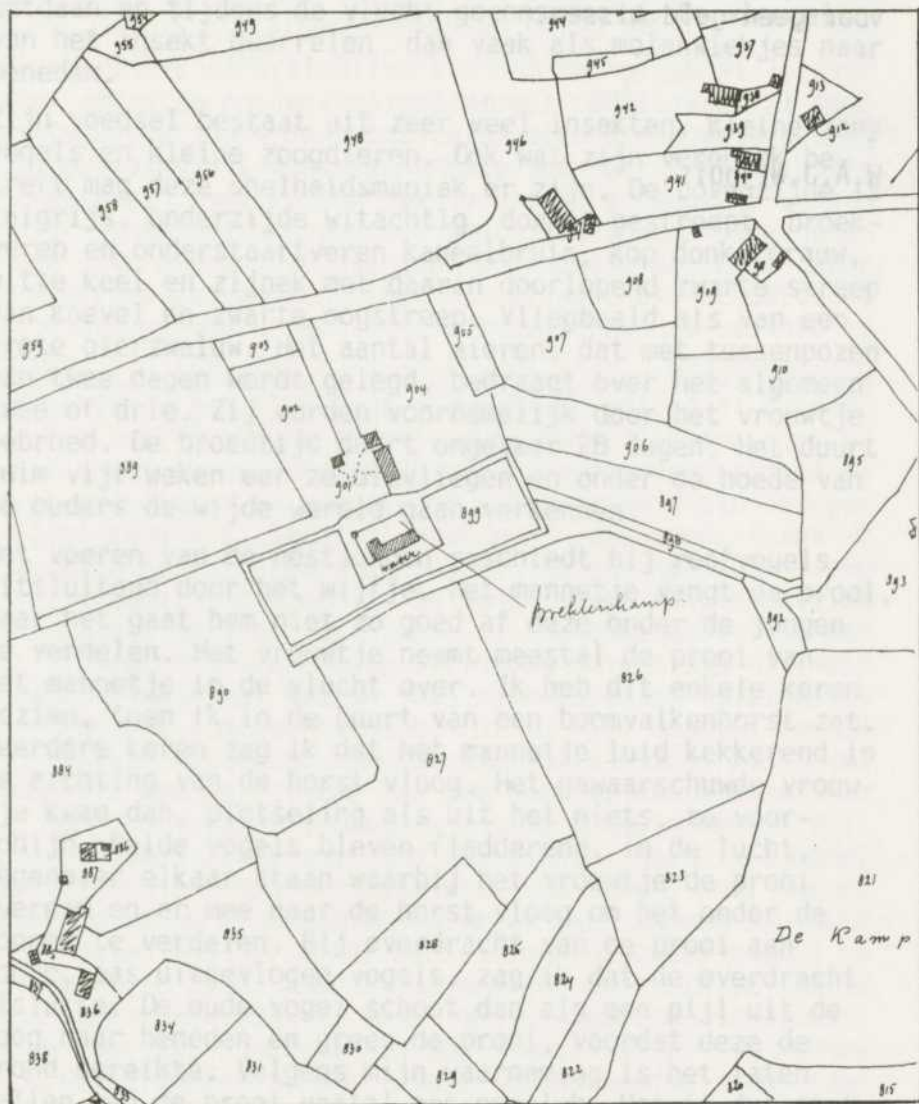
Zijn voedsel bestaat uit zeer veel insecten, kleine zangvogels en kleine zoogdieren. Ook wat zijn verenpak betreft mag deze snelheidsmaniak er zijn. De bovenzijde is leigrijs, onderzijde witachtig, donker gestreept, broekveren en onderstaartveren kaneelbruin, kop donkergrauw, witte keel en zijnek met daarin doorlopend zwarte streep van knevel en zwarte oogstreep. Vliegbeeld als van een grote gierzwaluw. Het aantal eieren, dat met tussenpozen van twee dagen wordt gelegd, bedraagt over het algemeen twee of drie. Zij worden voornamelijk door het vrouwtje bebroed. De broedtijd duurt ongeveer 28 dagen. Het duurt ruim vijf weken eer ze uitvliegen en onder de hoede van de ouders de wijde wereld gaan verkennen.

Het voeren van de nestjongen geschiedt bij roofvogels uitsluitend door het wijfje. Het mannetje vangt de prooi, maar het gaat hem niet zo goed af deze onder de jongen te verdelen. Het vrouwtje neemt meestal de prooi van het mannetje in de vlucht over. Ik heb dit enkele keren gezien, toen ik in de buurt van een boomvalkenhorst zat. Meerdere keren zag ik dat het mannetje luid kekkerend in de richting van de horst vloog. Het gewaarschuwde vrouwtje kwam dan, plotseling als uit het niets, te voorschijn. Beide vogels bleven fladderend, in de lucht, tegenover elkaar staan waarbij het vrouwtje de prooi overnam en er mee naar de horst vloog om het onder de jongen te verdelen. Bij overdracht van de prooi aan jonge, pas uitgevlogen vogels, zag ik dat de overdracht mislukte. De oude vogel schoot dan als een pijl uit de boog naar beneden en greep de prooi, voordat deze de grond bereikte. Volgens mijn waarneming is het laten vallen van de prooi veelal een ongeluk. Het is dus niet zo dat het mannetje tijdens de overdracht de prooi laat vallen, waarop zijn ega er op afschiet om het weer te grijpen. Wanneer de jonge valken de techniek van het jagen onder de knie hebben is het bijna tijd om weer

naar het winterkwartier in tropisch Afrika te vertrekken. Dit is omstreeks augustus, september. We moeten dan weer voor enige maanden afscheid nemen van deze, zo mooie, boeiende en indrukwekkende verschijningen, die zo superieur het luchtruim beheersen en wij willen ze voor geen geld missen.

W.A.J. Nijhuis.

Waarvoor precies Levin Paul in deze voor hem moeilijke
lijden het eigendom van de Brecklenkamp, de
van zijn schulden, aan Mr. Johan Hendrik Zeegers gift

Eerste kadastrale kaart van Breklenkamp 1824.

Bij het overlijden van Herman Otto Baron van Bentinck tot Brecklenkamp tussen 1 januari 1799 en 21 april 1800 was er geen mannelijke opvolger meer voor de havezathe 't Huis te Brecklenkamp. Zijn reeds hoogbejaarde (83) zuster Juliana Wilhelmina, Douairière (= weduwe) van Jan Casper Joseph Baron von Raet zu Bögelscamp en Zwakenborg, leefde op de Beugelskamp bij haar zoon Freiherr von Raet. Zijn enige nicht Sophia Baronesse van Bentinck tot Brecklenkamp en erfdochter van Huis Heeckeren was op 19 juni 1779 gehuwd met Jonkheer Godfried Franciscus van Hugenpoth tot Aerdt en woonde op haar goed te Goor. Voor deze twee adellijke dames hun aanspraken op de Brecklenkamp konden doen gelden, verkocht de weduwe van Herman Otto, Sophia van Haxthausen, het Huis en alle erbij behorende landerijen tussen 21 april en 11 augustus 1800 aan Levin Paul von Elverfelt zu Langen. Deze Duitse heer bewoonde het Huis Langen te Bentheim, de enige havezathe, die (letterlijk) onder de rook van het kasteel van Bentheim op was gekomen.

De processen die Levin Paul door de beide verwanten van Herman Otto vervolgens werden aangedaan (ze beweerden namelijk dat hen het recht van eerste koop was toegezegd en eisten schadeloosstelling) liepen slecht voor hem af. De schadeloosstelling, waartoe hij werd veroordeeld, legde een groot beslag op zijn beperkte, financiële middelen. Want Levin Paul was erg lichtvaardig in het aangaan van als maar grotere schulden. Bovendien was de boerderij (en inkomstenbron) bij het Huis Langen in 1798 afgebrand, waardoor er duur herbouwd moest worden. Dit alles leidde ertoe, dat hij van 1819 eerst poogde het goed Langen aan de Vorst van Bentheim te verkopen en dat hij vervolgens op 29 juni 1821 het goed in eigendom overdeed aan zijn beide zoons, die de schuldenlast saneerden.

Wanneer precies Levin Paul in deze voor hem moeilijke tijden het eigendom van de Brecklenkamp, ter delging van zijn schulden, aan Mr. Johan Hendrik Zeegers uit

Lage heeft overgedaan is (nog) niet bekend.

Feit is wel, dat Levin Paul op 29 november 1805 aan de Drost Racer Palthe te Oldenzaal schrijft: ".....das ich die beij dem Hausse Brecklenkamp gehörende Bauren Wassing, Wehners, Wevers und Ortheijs verkauft habe für 16.000 gülden.....". In de brief schrijft hij ook: ".....und es würde übrigbleiben, die ganze Havessath, mit 278 Scheffel Landes, 15½ Tagwerck Grünland, mit Ihren Gebäuden, ferner alle Gerechtigkeiten, Venne, Heide, Weide etc.....". Levin Paul scheen op dat moment er nog van overtuigd, dat hij de Brecklenkamp kon behouden.

In 1817 echter wordt het Huis bewoont door Jan Harmen Dusink en zijn vrouw Aleida Nijhuis, beiden afkomstig uit Lage en (voor zover bekend is) pachters van de reeds genoemde Zeegers. In 1824 zijn door Zeegers al grote veranderingen en verbouwingen aan het Huis verricht. Hij sloopte binnen de grachten alle dienstgebouwen aan de voorzijde en bouwde aan het restant een stal aan. Met zekerheid is hij dan al eigenaar.

Bij het doorzoeken van de geboorte-, huwelijks- en overlijdensregisters van de gemeente denekamp naar de Dusinks duikt dan als buurman de naam van Georg Hendrik Bitter op. Temidden van de andere burens van Dusink valt hij op, aangezien hij in eerste instantie niet in een van de bekende boerderijen aan de Brink van Breklenkamp is te plaatsen. Bovendien is zijn beroep afwijkend van dat van de andere bewoners aan de Brink. Worden zij aangeduid met het beroep landbouwer of landbouwster als het hun vrouwen betreft, Georg Hendrik Bitter is touwslager van beroep en voor zijn vrouw wordt geen beroep vermeld.

Wat is er van Georg Hendrik Bitter en zijn vrouw bekend?

Georg Hendrik Bitter was geboren te Lage in 1801. Zijn vader was Berend Bitter, ook touwslager van beroep. Zijn moeder was Charlotte Koster. De eerste keer, dat hij opduikt in Breklenkamp in 1832, is hij gehuwd met Swaantje Grobbe uit het Ambt Almelo. Zij was een dochter van Lucas Grobbe en Janna Völlink, beiden landslieden.

Op 23 augustus 1832 doet Georg, samen met Jan Harmen Dusink en Gerrit Huiskens aangifte bij de burgerlijke stand van de geboorte diezelfde morgen van zijn dochter,

Sophia Charlotte. Als plaatsaanduiding staat vermeld: Denekamp, wijk Breklenkamp.

Op 6 september 1834 verschijnt Georg opnieuw, weer samen met Dusink en Huisken, bij de aangifte van de geboorte van zijn zoon Lucas op de 5e. Opnieuw als plaatsaanduiding: denekamp, wijk Breklenkamp.

Dan doet Georg samen met Albertus Immink, als naburen, op 2 februari 1835 aangifte van het overlijden van Jan Harmen Dusink. Dusink is overleden in Denekamp, wijk Breklenkamp nr. 1b.

Op 20 april 1837 verschijnt Georg met Gerrit Huisken en Gerrit Jan Dusink opnieuw bij de burgerlijke stand. Hij is dan de 18e vader geworden van een dochter, genaamd Berendina. Plaatsaanduiding: Denekamp, wijk Breklenkamp.

Bij al deze gelegenheden wordt als beroep van Georg opgegeven: touwslager. Zijn vrouw Swaantje is zonder beroep.

Een nieuwe vermelding van Bitter vinden we op 2 oktober 1837. Dan verschijnen voor Severinus Hellendoorn "Eerste Assessor bij absentie van den Burgemeester van Denekamp" de burens Gerrit Huisken en Jan Hendrik Dusink. Zij doen aangifte van het overlijden op 1 oktober 's morgens om half 9 van Zwaantjen Grobbe, echtgenote van Hendrik Georg Bitter. Uit de aangifte blijkt dat zij is overleden te Denekamp, wijk Breklenkamp, nr.1.

De aanduidingen 1 en 1b doen vermoeden dat hier van twee dicht bij elkaar gelegen woningen sprake moet zijn. Het enige aanknopingspunt blijft nog steeds de aanname, dat Dusink als huisman op de havezathe woonachtig was.

Dan verschijnt op 11 januari 1839 Georg Bitter met Harm ten Brink als burens van de overleden Janna oude Scholten, echtgenote van Jan Hendrik Dusink. Ook zij is overleden te Denekamp, wijk Breklenkamp nr. 1. Zouden hier Dusink en Bitter hetzelfde huis bewonen of liggen 1 en 1b zo dicht bij elkaar, dat het als een adres beleefd werd?

Iets meer dan een jaar later, 18 januari 1840, komt Georg Hendrik Bitter in Denekamp aangifte doen van de geboorte op 17 januari van een zoon genaamd Berend. Hij blijkt dan hertrouwd met Geze Guleken (later als Gulik

geschreven). Waar en wanneer Georg hertrouwd is, is niet te achterhalen. Als getuigen bij de geboorteaangifte fungeren Jan Hendrik Dusink en Lambert ten Brink. Bij deze aangifte is de enige plaatsbepaling: te Denekamp "ten zijnen huize". Ook nu is Georg Hendrik Bitter nog steeds touwslager van beroep. Geze Gulik is zonder beroep. Alle getuigen zijn onveranderlijk landbouwer.

Voor de laatste keer vinden we Georg Bitter vermeld op 15 mei 1846. Jan Scholten en Hermannus Joannes Weenders melden zijn overlijden "op de dertienden dezes des middags te twaalf ure, in het huis staande in de buurtschap Breklenkamp nummer negen"! Verder meldt de akte nog, dat zijn moeder reeds overleden is en dat zijn vader Berend nog leeft te Lage, alwaar deze het beroep van touwslager uitoefent. Maar Georg is blijkens dezelfde akte op dat moment van beroep dagloner geweest. Van het lot van Geze Gulik en eventuele kinderen is niets meer bekend. Het beroep touwslager, is met Georg Hendrik Bitter, uit Breklenkamp weer verdwenen.

Waar kunnen we de touwslagerij of lijnbaan plaatsen? Het is uit de feiten met zekerheid vast te stellen, dat de lijnbaan zich bevonden moet hebben aan de Brink. Gezien de gegevens over de familie Dusink op het Huis te Brecklenkamp, moeten we de woning van Bitter daar ook zoeken. De aanwezigheid bij diverse officiële gebeurtenissen van de getuige Dusink wijst naar een plaats dichtbij het Huis. Ook de nummering doet dit vermoeden. Blijkens de eerste kadastrale kaart van 1824 is er op het voorterrein van de havezathe sprake van een drietal gebouwen, groot genoeg om als boerderij te dienen.

Bij de verbouwing van de havezathe in 1844 door Zeegers zijn de op het voorterrein gelegen gebouwen verdwenen. Was hier soms de touwslagerij en moest de familie Bitter in 1844 bij de sloop verhuizen naar de verderop gelegen woning Breklenkamp 9 ?

Het klinkt aannemelijk, als we bedenken, dat in 1846 Jan Scholten, de bewoner van Breklenkamp 8, als getuige optreedt bij de burgerlijke stand, hoewel de Dusinks dan nog steeds op het Huis wonen.

De hoeve Breklenkamp 9, blijkens de kadastrale kaart van kleine omvang, is in de volksmond bekend als "de Geurner".

Volgens W.H.Dingeldein (1894-1953) hetzelfde als "Gaardenier" of wel tuinman. Zou Bitter na 1844 soms tuinman, dagloner, bij het Huis geworden zijn? En is de naam van deze woning overgegaan op de familie Pikkemaat, die zich hier eerst in 1861 vestigde? Nader onderzoek zal dat uit kunnen wijzen.

C.C.M.Hamers.

Literatuur en bronnen: Gemeente-archief Denekamp. Kadastrale Kaart 1824. Kopie Stichting Heemkunde Denekamp.
ter Kuile, Mr. G.J., Geschiedkundige aantekeningen op de havezathen van Twente, 1974, Broekhuis B.V.Hengelo (o).
Markeboek Lattrop en Tilligte, Kopie Stichting Heemkunde Denekamp.
Dingeldein, W.H., In weer en wind: Naar Brecklenkamp 1 t/m 4, 1954, Zwolle.
Rittersitzen des Emslands, (nadere gegevens onbekend).
Archief van het Huis te Brecklenkamp.

0
minder
begroeiing
door
landbouw

3000v.C.
berk, den
hazelaar
eik, linde
es en els

6000v.C.
berk, den
hazelaar

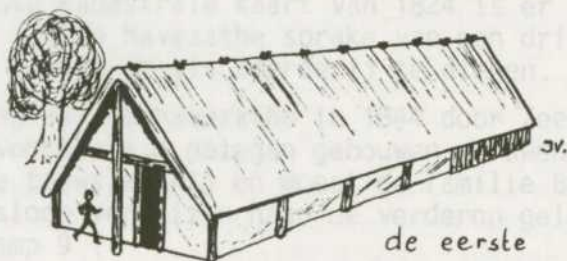

9000v.C.
berk en
den

11.000v.C.
grassen en
kruiden.

Plant, dier en mens door de eeuwen

de eerste
boerderijen.

Het zou geen gek idee zijn om een jaartallenboekje m.b.t. Denekamp en omgeving uit te geven. Het begin zou er misschien zo uit kunnen zien.

± 60.000 v.Chr.

Een handspits uit Delden en enkele vuurstenen werktuigen uit Mander (waaronder een vuistbijl) laten ons zien dat er zo'n 60.000 jaar geleden al mensen in Twente rondliepen. De werktuigen worden toegeschreven aan groepen rondtrekkende jagers (Neanderthalers ?). Ook in de gemeente Denekamp zijn enkele werktuigen gevonden die kunnen stammen uit de periode vóór de laatste ijsstijd. De tijd van de mammoetjagers.

± 9000 v.Chr. (Eind oude steentijd)

Vlakbij het Agelerbroek is een grote hoeveelheid vuursteen gevonden, waaronder veel werktuigen, welke toegeschreven worden aan de mensen van de zgn. Tjongercultuur. In Weerselo zijn werktuigen van de nog oudere Hamburgcultuur gevonden.

Bij de vervaardiging van deze werktuigen ging men als volgt te werk: Van een groot stuk vuursteen werden lange of korte spanen afgeslagen. Deze spanen worden klingen genoemd. Vanwege de scherpe randen konden deze klingen goed dienst doen als mes. Door de klingen nog verder te bewerken maakte men ook andere werktuigen zoals de schrabbers waarmee men b.v. huiden schoon kon krabben, of stekers voor het bewerken van been en gewei, en natuurlijk ook de spitsen die als pijl- en speerpunt hebben gediend.

De mensen uit die tijd leefden van de jacht op edelhert, ree, eland en kleiner wild. De begroeiing was toen veel eenzijdiger dan nu. Door de koude konden alleen de den en de berk hier goed groeien. Door grassen en kruiden zoals zuring en brandnetels en ook kraaiheidebessen te eten zullen de mensen de nodige vitaminen hebben binnengekregen. Men woonde waarschijnlijk in tenten.

+ 7000 v.Chr. (De midden-steentijd)

Langzaam veranderde het klimaat in onze streken. Het werd warmer en een nieuw tijdperk brak aan.

Aan de werktuigen die rond Denekamp gevonden zijn (Sin-graven, Tilligte) is duidelijk te zien dat er in deze tijd veelal op kleiner wild werd gejaagd. Ook maakte men andersoortige werktuigen zoals de transversale pijlspits en de kernbijltjes.

De mensen uit deze tijd waren echte zwervers. Vandaag hier, morgen daar, zoekend naar eetbare wortels en wilde vruchten en levend van jacht en visvangst. Hun hutten waren rond en bestonden misschien uit gebogen takken met daarover gevlochten rietmatten.

+ 3000 v. Chr. (De jonge steentijd)

Langzamerhand maakte men zich iets van de landbouw eigen en leerde men op welke manier diersoorten getemd konden worden. De zwerver werd boer. In Twente zijn resten van drie verschillende culturen gevonden: de trechterbeker-, de standvoetbeker- en de klokbekercultuur.

De mensen van de laatste twee culturen begroeven hun doden in een ondiepe kuil of in een kist, opgebouwd met behulp van veldkeien. Als bijgift kreeg de dode een met voedsel gevulde beker mee en een bijl van vuursteen of iets anders wat men in het hiernamaals kon gebruiken. Het graf werd overdekt met een heuvel van geel zand. Dergelijke grafheuvels zijn nog op verschillende plaatsen in Twente te zien (b.v. bij Vasse).

De eerste boeren moeten in dit soort boerderijen hebben gewoond (zie tekening). Natuurlijk kregen ook de koeien, kippen en andere huisdieren een plaatsje in de boerderij.

+ 1500 v.Chr. (Bronstijd)

Het metaal doet zijn intrede. Eerst koper, daarna brons. De grondstoffen daarvoor worden hier niet aangetroffen. Alle voorwerpen moeten dus zijn geïmporteerd uit b.v. Duitsland of Engeland. Zo ook de randbijl die enige jaren geleden op de Bögelscamp werd gevonden.

Tussen de verschillende groepen en stammen zal een levendige handel hebben plaatsgehad. De doden in die tijd

werden verbrand. De botten werden daarna in een urn begraven. Ook in Denekamp zijn dergelijke grafurnen gevonden.

+ 400 v.Chr. (IJzertijd)

Ongemerkt belanden we nu in de ijzertijd. In onze zand-
rige omgeving is maar zeer weinig van de ijzeren voor-
werpen bewaard gebleven. Wel kunnen we nog op verschil-
lende plaatsen de scherven van kookpotten vinden. Mis-
schien zelfs hier en daar spinsteentjes of een weefge-
wicht. Er kwamen destijds nogal veel zandverstuivingen
voor. Het klimaat werd droger, waardoor de uitoefening
van de landbouw zeer werd bemoeilijkt. Vandaar misschien
ook de aangelegde walletjes rond de akkers (Celtic
Fields), die op sommige plaatsen nog te herkennen zijn.

+ 100 na Chr. (Romeinse tijd)

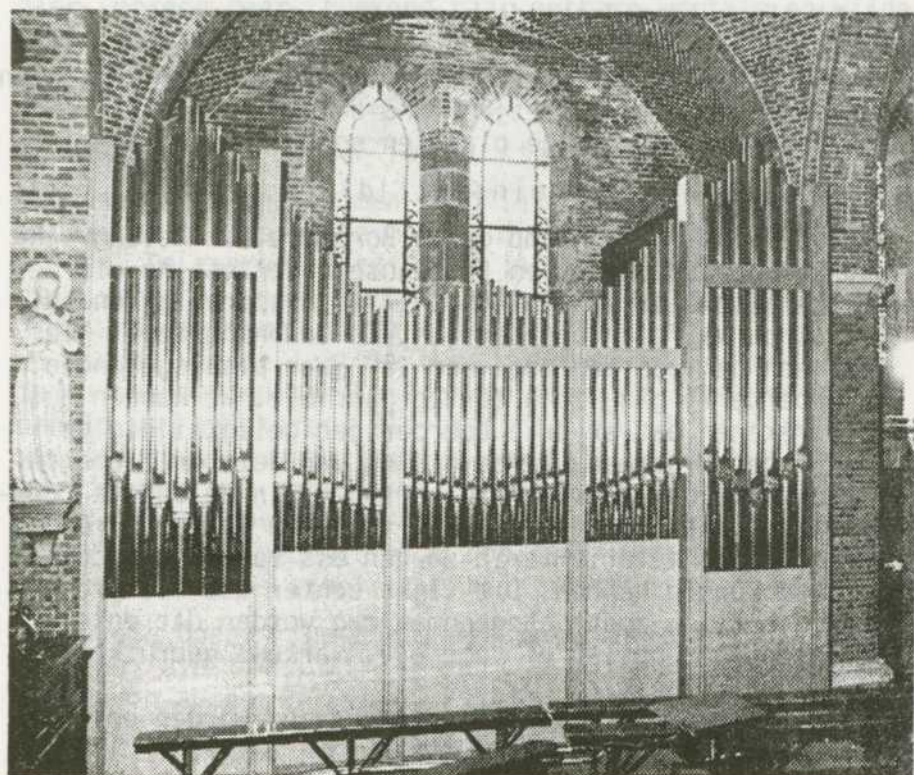
In 1972 vond in Denekamp op de Borghert een belangrijke
opgraving plaats van een Germaanse nederzetting uit de
eerste en tweede eeuw na Chr. Er zijn sporen gevonden
van circa vijftien boerderijen. De bewoning heeft hier
over een periode van ongeveer 150 jaar plaatsgevonden.
Eén boerderij ging zo'n dertig jaar mee. We kunnen dus
nu berekenen dat er drie boerderijen gelijktijdig ge-
staan moeten hebben. De bevolking van deze drie boerde-
rijen telde ongeveer dertig personen. In de oudste boer-
derij ontdekte men een achttal veeboxen met een breedte
van elk twee meter. Hierin zouden dus zestien runderen
gestaan kunnen hebben. Dit lijkt echter wat overdreven
voor die tijd, zodat aangenomen mag worden dat enkele
veeboxen voor opslag of voor b.v. varkens gebruikt
zijn.

Bij het aardewerk, dat werd opgegraven, werden ook Ro-
meinse scherven gevonden.

+ 700 na Chr. (Vroegere middeleeuwen)

In de loop der eeuwen zullen op de plaats, waar nu het
dorp Denekamp ligt, steeds meer boerderijen gebouwd zijn.
Vele scherven van kogelpotten en ander aardewerk (b.v.
van de klokkenberg) bewijzen dat de bevolking van
"Denekamp" groeide.

J.Veldhuis.

In 1985 vernieuwde orgel St.Nicolaaskerk te Denekamp.

Van kerkorgels en organisten

Omdat het orgel in onze St.Nicolaaskerk na een maandenlange reparatie en restauratie onlangs weer in gebruik is genomen- en dan niet meer achter in de oude kerk, maar voorin zijn dienst zal doen en daardoor letterlijk en figuurlijk in het middelpunt van de belangstelling zal staan- lijkt het een gunstig moment om over dit en vroegere orgels uit ons dorp iets te vertellen.

Wanneer Denekamp zijn eerste kerkorgel heeft gekregen weten we niet. In het jaar 1506 kreeg de parochie Denekamp zijn tweede vicarius, kapelaan zouden we tot voortien à twintig jaar gezegd hebben. Om zo'n vicarius te krijgen moesten eerst de nodige middelen bijeengebracht worden voor onderhoud van een dergelijk persoon en er moest gezorgd worden voor een altaar. Dan pas kreeg men toestemming. Men stichtte daartoe een zgn. vicarie, in dit geval genoemd naar Sint Antonius.

Als eerste vicarius werd door de kerkmeesters Wessel Schreur uit het bisdom Münster voorgedragen. In de stichtingsakte van de St.Antoniusvicarie werden ook de verplichtingen van de vicarius vastgelegd. Hij moest op alle zondagen en op met name genoemde feestdagen missen opdragen. Naast nog andere taken kreeg hij de verplichting om tijdens de vieringen het orgel te bespelen. Hieruit kunnen we afleiden dat de Denekampse parochie in 1506 in het bezit was van een orgel. Dat is dan ook het enige wat we er van weten.

In 1635 werd de hervorming definitief in Denekamp ingevoerd en ging de kerk met het orgel over in handen van de hervormden. In het archief van de Ned.Hervormde kerk zijn aantekeningen en rekeningen te vinden die ons vertellen van grote of kleine reparaties aan de orgels. De orgels, want enkele keren is er ook een nieuw instrument aangeschaft.

In 1638 is de dominee twee maal naar de orgelmakers in Oldenzaal geweest en die orgelmakers kregen aan loon

f.145,--, terwijl de totale kosten f.202 en 2 stuivers bedroegen. Zeven rijksdaalders kreeg de dominee zelf van de orgelmakers vanwege het feit dat deze 28 dagen bij hem in de kost waren.

Tien jaar later, in 1648 had een kleine revisie plaats, want dan is er een rekening van 17 stuiveren 4 penningen. Dit bedrag werd o.a. gebruikt voor aankoop van "een half vell roet schaepleder, voor enen stuver sijde en krijt, een veerdick pond lijn".

In 1670 was er weer een reparatie nodig, want dan zijn Johannes Palthe en de schoolmeester/organist Johannes Tydeman "verscheyden reijsen na Oldenzaal geweest bij den orgelmaker dat hi soude komen ende perfecteren het orgel". Voor deze reparatie ontving de orgelmaker f.77,--. Folie of bladtin voor het (opnieuw?) vertinnen van de pijpen kwam uit Amsterdam. De koster B.Fox (Bast Jan) en Ellen Berend traden de puisten (traptten de blaasbalgen) bij de reparatie en het stemmen van het orgel. De totale kosten bedroegen nu 86 gulden en 10 stuiver.

In 1699 komt er een orgelmaker Hindrick Klasinck of Classink die na de reparatie van het orgel per wagen van "Hermen Bonttrop de orgelmaeker". Maar of het orgel van 1703 nog steeds hetzelfde orgel is als dat waarop de vicarius in 1506 speelde is niet bekend.

In 1795 werd achtereenvolgens door Hannoverse, Engelse en Franse troepen de kerk gebruikt als lazaret. Volgens aantekeningen van de toenmalige predikant Petrus van der Haar aten ze het hele dorp op en legden de kerk "vol volk en kranken" en pleegden "veele baldadigheyd". De fraaie preekstoel, het doophek, de orgeltrap, de gestoelten van de huizen Noord Deurningen, Bögelscamp, Borg Beuningen, Singraven en Harseveld, kortom praktisch het gehele interieur, werd verbrand. Over het orgel vertelt de dominee niets, zodat dit toen wellicht gespaard is gebleven.

In 1810 ging de kerk terug naar de katholieken, maar de hervormden mochten alle roerende goederen meenemen, waaronder het orgel. Voordat het orgel in de nieuw te bouwen hervormde kerk werd geplaatst, werd het eerst naar Neuenhaus gebracht naar een orgelmaker met de naam Quellhorst of Kwelhorst voor een reparatie en aanpassing. Deze kreeg daarvoor in 1811 een bedrag van 179 gulden en 6 stuiver uitbetaald.

Op 27 oktober 1811 werd de nieuw gebouwde hervormde kerk in gebruik genomen en bij die gelegenheid werd het orgel hoogst waarschijnlijk bespeeld door de schoolmeester/organist Gerrit Bonke.

In 1846 maakte de journalist Harm Boom een reis door Overijssel en bezocht toen ook Denekamp. Omdat hij zich voor kerken interesseerde kwam hij ook in onze beide kerken. Over het orgel in de hervormde kerk schreef hij "het is ontredderd en alleen in staat om de gemeente van de wijs te brengen".

Op Eerste Kerstdag 1862 werden er collectes gehouden voor een nieuw orgel in de hervormde kerk; 's morgens bracht de collecte f.19,50 en 's middags f.2,97½ op. Van Singraven en het Gravenhuis (van de broers H.B.J. en J.M. Roessingh Udink) kwam er een bedrag van f.25,- nog van 't Singraven f.1,90 en van een zieke op Beugelscamp f.1,80. f.52,00 werd op een rente van 4% uitgezet bij Charles Stork. Op Kerstmis 1863 was de opbrengst van de collecte f.18,17½ en in 1864 f.10,28½. Na 24 jaar was er in het orgelfonds een bedrag van f.544,75½.

In 1885 had de rekening van de kerkvoogdij een batig saldo van f.884,62½ en dit bedrag werd samen met de opbrengst van de verkochte graven op de nieuwe begraafplaats aan de Oldenzaalsestraat (sinds 1870 f.256,09½) in het orgelfonds gestort.

In de notulen van kerkvoogden en notabelen van januari 1886 staat vermeld dat tot aanschaffing van een nieuw orgel was besloten, de kosten werden geraamd op f.1950,-. De toenmalige Dinckgreve, die de gewoonte had belangrijke gebeurtenissen op te schrijven, vertelt in zijn aantekeningen dat het oude orgel op 4 april 1886 in de middagdienst voor het laatst werd bespeeld door het hoofd van de dorpsschool, tevens organist, Hendrik Carel Lazonder. Donderdag 8 april daaropvolgend werd het nieuwe orgel uit Oldenzaal van het station gehaald op negen wagens, door J.B. van Blanken van Beugelscamp als leider. Verder gingen mee H. Timmerman uit Beuningen, G.W. Hoogklimmer, president-kerkvoogd en burgemeester, B. Rikman of Rademaker op het Auskamp, J.H. Grobbe van het Harseveld, Schiphorst van het Singraven, Schiphorst van 't Slaathuis, Maatman van 't Eekman en G. Bonke uit Lattrop. 's Avonds nog werd het oude orgel afgebroken. Het nieuwe orgel was gebouwd door de orgelbouwers gebr. Rohlfs uit

Osnabrück. Op 3 augustus 1885 zond deze firma aan de kerkvoogden een offerte; het orgel zou 3031 Mark kosten, inclusief montage, opstelling en transport tot het station van Oldenzaal. Men kwam bij dit bedrijf uit Osnabrück door bemiddeling van president-kerkvoogd Hoogklimmer, die veel relaties had in Duitsland. Negen dagen hadden de orgelbouwers nodig voor de montage. Op palmzondag, 18 april 1886, werd het orgel ingewijd, nadat een dag tevoren B.H.Cramer uit Delden het had gekeurd. Het resultaat van het onderzoek van deze "bekende musicus" was zeer gunstig "daar het orgel in alle opzichten niet alleen voldoet, maar een waar kunstwerk mag worden genoemd".

Dezelfde organist bespeelde het orgel bij de inwijding, terwijl hij 's middags nog een orgelconcert gaf, waarbij de gemeente zong bij het begin, in het midden en aan het eind van het concert.

De totale kosten bedroegen f.2033,42, waarvan de orgelbouwers f.1830,40 ontvingen, de rest ging op aan invoerrechten, transportkosten, verf- en timmerwerk en een "vereëring" aan de heer Cramer.

Schilder J.H.Bekhuis schilderde het orgel en penseelde met sierlijke letters de namen van kerkvoogden, notabelen, predikant, ouderlingen, diakens en van de "orgelnist" lazonder op de binnenzijde van de kastdeuren.

Ondanks alle lof heeft dit orgel het maar ruim een halve eeuw volgehouden, maar hiervan was mede een kleine ramp de oorzaak.

Op zondag 25 september 1938, de zegen was net gegeven, de organist zette het naspel in, toen er een harde klap volgde. Het orgel zweeg en een wolk van stof kwam uit de richting van het orgel, dat langzaam neerzeeg op de mensen, de banken en de vloer, zodat alles met een doffe laag bedekt was. Toen de ergste paniek voorbij was, ontdekten men de oorzaak van de ramp. Een van de gewichten van het uurwerk in het torentje was losgeraakt van de staaldraad en het zware blok ijzer was op het plafond neergevallen. Gelukkig was het niet door het plafond gezakt, zodat de schade beperkt bleef tot een gat in het plafond en een laag stof en gruis door de hele kerk.

Hoewel beperkt, een deskundig onderzoek wees uit, dat er zoveel aan het orgel was bedorven dat het honderden guldens zou kosten om het weer in een redelijke staat te brengen. Tot overmaat van ramp bleek toen ook, dat het

houtwerk van het orgel ernstig was aangetast door houtworm.

In een vergadering van kerkvoogden, notabelen en de kerke-raad werd besloten om het oude orgel niet te repareren, maar een nieuw instrument aan te schaffen, als tenminste het nodige geld binnen zou komen. Dat laatste gelukte uitstekend, want binnen enkele weken was het benodigde kapitaal bijeengebracht, in de vorm van grote en kleine gaven, zowel van binnen als van buiten de gemeente. De keus viel op een "Melodia" kerkorgel van de orgel-bouwer C.Verweys uit Amsterdam, dezelfde firma die drie jaar eerder het vorige orgel nog had gerestaureerd tot volle tevredenheid van de opdrachtgevers.

Op 18 december 1938 werd het nieuwe orgel ingewijd tijdens een feestelijke namiddagdienst. Dit orgel heeft het echter ook niet lang volgehouden, want veertien jaar geleden is het afgedankt, omdat het zeer slecht was en omdat een restauratie te veel zou kosten. Er is toen een elektronisch orgel voor in de plaats gekomen.

De vele organisten in de hervormde kerk zijn wel bekend, het waren de volgende personen. Van 1632 tot 1640 Hermannus Schulte, van 1640 tot 1643 Bernhard Blome. Vanaf 1643 Martinus Rodius, vanaf 1653 Johannes Tijdeman. Vanaf 1674 Berent Froen; Berend Palthe is als organist begonnen tussen 1678 en 1684 en is overleden op 29 december 1722, zijn zoon Anthoni Palthe volgde hem op en in 1722 werd Adolf Broese organist; hij overleed in 1758. Herman Bonke werd benoemd tot organist op 14 oktober 1759, hij overleed in 1787. Zijn broer Gerrit Bonke werd tot organist beroepen in 1803 en overleed in 1829.

De hiervoor vermelde organisten waren tevens school-meester. Maar toen Gerrit Bonke overleden was veranderde dat en was de schoolmeester niet meer automatisch ook organist in de hervormde kerk.

Hendrika Bonke werd de volgende organiste en op 2 januari 1843 werd de hoofdonderwijzer Hendrik Carel Lazonder tot organist benoemd en bleef dit tot kort voor zijn dood op 1 februari 1895. Jan Adolf Dingeldein werd zijn opvolger, maar deze bleef maar tot Hemelvaartsdag 1898. Antonie Tukkers was zijn opvolger en deze is organist gebleven tot in 1948, toen werd hij opgevolgd door de huidige organist, zijn zoon Gerdes Tukkers.

De katholieken van Denekamp, die vanaf het jaar 1635,

toen de kerk in handen van de hervormden kwam, tot het jaar 1670, in welk jaar hun kerkschuur werd gebouwd, geen eigen kerk bezaten, zullen in die periode zo goed als zeker ook geen orgel hebben bezeten. Ook in de kerkschuur, die aan de tegenwoordige Wilhelminastraat stond, zal hoogstwaarschijnlijk geen orgel hebben gestaan, gezien de besprekende voorschriften, bij de bouw en inrichting van dit gebouw. In 1810 kregen de katholieken hun oude kerk weer in bezit, maar -zoals hiervoor al is te lezen- het orgel namen de hervormden mee. Aantekeningen van inkomsten en uitgaven uit die periode bewijzen ons dat er na de verbouwing en uitbreiding van de kerk, die omstreeks 1813/1814 gereed kwam, in elk geval weer een orgel en tevens een organist was.

In het begin van de aantekeningen lezen we: "14 juny 1812: Is door de Eerwaarde Heer Pastor en kerkmannen aangesteld tot organist Hermanus Bökkink (moet Bökkerink zijn) van Delden. Bij Proveste voor Een Jaar voor een somma ad f.50,- in het Jaar". De volledige naam is Hermannus Josephus Bökkerink. Dan staat er direkt onder genoteerd dat zijn tractement met f.50,- is verhoogd omdat de organist anders naar Ootmarsum zou gaan. Dan lezen we: "29 Juny 1812 Hebben Bovengenoemden aangesteld, die ook zulks aannam Jan Sanders ofte Scheppet om die Blaasbalgen te trappen in onze kerk als zulks nodig is, voor Een Somma ad f.6,- in het jaar, bij Provesie voor een jaar". Ook hier staat weer met kleinere letters onder genoteerd "naderhand hem toegestaan een somma ad f.8,-". De organist een hoger salaris, dan ook de orgeltrapper, zal de redenering zijn geweest. Onder aan dezelfde bladzijde waarop deze aantekeningen voorkomen, staan dan nog enkele regels waaruit blijkt dat er een contract is opge maakt met de organist H.J.Bökkerink. Daaruit blijkt "dat hij voor Den tijd van Zijn Leeven Lang voor de somma van f.150,- guldens in het Jaar het orgel zal bespelen" en Jan Sanders, de blaasbalgentrapper krijgt dan f.30,- per jaar.

Als we verder gaan in deze aantekeningen komen we tegen: "26 May 1812: Bij het orgel haalen met de Boeren ver teerd 1 gulden en 14 stuiver". Voorts "3 July 1812 aan Den Orgelmaker volgens quitantie f.244,-- en op dezelfde dag "aan Slooten en Hengsels aan de Orgel 1 gulden 13 stuivers en 8 duiten" en op 6 juli worden nog 7 stuivers

besteed aan "een Slootje aan de Blaasbalgen". Op 7 oktober 1812 krijgt G.Dubbelman voor "verteering bij het haalen van het orgel" 4 stuivers. Op 21 oktober 1812 staat aangetekend "voor de Orgel naar Oldenzaal gebragt volgens quitantie f.750,--".

Wellicht is de eerder genoemde f.244,-- plus deze f.750,- de koopsom van het orgel geleverd tot aan Oldenzaal; vanaf Oldenzaal zouden de boeren het dan opgehaald kunnen hebben.

Op 2 maart 1813 krijgt organist Bökckerink zijn (eerste?) tractement groot f.40,- en op 9 maart ontvangt Jan Sanders "zijn verdienste van het blaasbalgen treden" 3 gulden.

Op 9 maart werden 12 stuivers uitgegeven voor "een slot aan Den Koorzolder". Op 3 juli van hetzelfde jaar krijgt de organist 25 gulden en op dezelfde dag de "orgelmaaker volgens quitantie 12 gulden en 18 stuivers". Op 18 juli krijgt J.H.Benneker voor het "kalkwerken" (men was nog bezig de kerk te verbouwen) en "bij het orgel stemmen blaasbalgen getrapt tezamen 4 dagen à 9 stuivers" een bedrag van 1 gulden en 16 stuivers. De 23e juli krijgt ook de organist weer f.25,-- Op 22 augustus 1813 staat genoteerd "voor 2 Zeegels tot die Contracten voor de Organist 18 stuivers".

Op 10 oktober 1813 krijgt organist Bökckerink, volgens kwitantie van een zesde jaar tractement 37 gulden en 10 stuivers en datzelfde bedrag krijgt hij ook weer op 10 januari 1814. Verder van half februari 1814 gaan deze aantekeningen van inkomsten en uitgaven niet.

Op 10 januari 1870 trouwde de dochter van hoofdonderwijzer en organist in de hervormde kerk Lazonder, met de burgemeester van Ootmarsum, Gerrit Willem Cramer. Bij die gelegenheid wilde de vader van de bruid uiteraard wel eens vrij zijn van het bespelen van het orgel. Een zekere Carel Albertus Bökckerink, organist in de katholieke kerk in die tijd, verving hem op deze dag. Hij verving hem niet alleen, maar hij bestrooide tevens de weg tussen Lazonders huis en de hervormde kerk met wit zand, dat hij in een kruiwagen had meegebracht van de "kolonie", waar hij woonde. Deze Carel Albertus Bökckerink was een zoon van eerder genoemde Hermannus Josephus Bökckerink, die dan de functie van koster uitoefent.

Van 1903 tot aan zijn overlijden in 1933 heeft G.W.Goorhuis het orgel bespeeld. Hij was schoolmeester en tevens

de eerste kassier van de boerenleenbank in Denekamp. Van 1933 tot 1943 was Adriaan Mensink de organist en van 1943 tot 1976 Paul Goorhuis.

Of er tussen de in 1870 genoemde organist Carel Albertus Bökkerink en de in 1903 begonnen Goorhuis nog een of meer andere organisten zijn geweest heb ik nog niet kunnen achterhalen. Hetzelfde is het geval met de in 1812 tot 1814 en ook nog in 1839 genoemde H.J.Bökkerink en C.H. Bökkerink uit 1870.

Tot slot nog even terug naar de aanleiding tot dit verhaal, het orgel in de Sint Nicolaaskerk. De ouderdom ervan zal zo'n 60 à 65 jaar zijn. De journalist, die in het dagblad Tubantia enkele jaren geleden diverse Twentse kerkorgels besprak, schreef er over "achter een tamelijk strak, maar toch wel fraai front staat geen pijpwerk van uitzonderlijke kwaliteit, maar samen wel een bruikbaar orgel opleverend. Erg karakteristiek klinkt het ook al niet, maar het speelt tamelijk prettig en biedt in elk geval een stevige basis onder de koorzang.

Bij een eerder bezoek aan de kerk had dezelfde journalist de indruk gekregen, dat het orgel veel te klein was voor de immense St.Nicolaaskerk. Bij nader inzien viel dat nog best mee "al staat het orgel natuurlijk niet op de meest gunstige plaats" zo schreef hij "omdat de boog die de scheiding vormt tussen de oude en nieuwe kerk een groot gedeelte van het geluid tegenhoudt".

Of de nieuwe plaats voor in de kerk de ideale plaats is, zullen we moeten afwachten. Velen hebben daarover hun twijfels, maar hopelijk valt het mee en wil iedereen na een periode van gewinning niet meer terug naar de oude situatie.

H.Asma.

(wordt vervolgd).

Eén valse pijp bederft het hele orgel.

Bij de oprichting van Heemkunde, nu 10 jaar geleden, besloten we om een sectie Veldnamen (later aangeduid als werkgroep) in het leven te roepen.

De reden daarvan was, dat na de diverse ruilverkavelingen veel waardevolle veldnamen verloren gaan, omdat veel oudere mensen, die met de veldnamen vertrouwd zijn, door de andere indeling van de grond, de namen niet meer gebruiken.

De nieuwe generatie is vaak niet op de hoogte van de namen die de verschillende percelen land hadden.

Enthousiast zijn we begonnen niet beseffend hoe omvangrijk het karwei wel was.

De Provinciale Commissie voor veldnamen met als coördinator de heer Halfman zorgde er voor dat we de kaarten van 1936 kregen om de veldnamen in te zetten.

Verschillende mensen in de buurtschappen werden gevraagd om mee te helpen. Vele malen zijn ze op pad geweest, en ze hebben heel wat namen opgetekend.

Maar het bleek moeilijk om ook alle details op te schrijven.

Via het Eswébé in Hengelo kregen we in 1977 de heer J.A. den Ouden toegewezen om het veldnamenwerk en de details voort te zetten. De Provinciale Veldnamen-Commissie wil een verantwoord onderzoek in heel Overijssel en steunde het werk van de heer Den Ouden. Diverse keren zijn er dan ook contacten geweest met de coördinator, de heer Halfman.

Naast het verzamelen van Veldnamen heeft de heer Den Ouden, die inmiddels in alle buurtschappen bekend geworden was, ook omvangrijke familiearchieven gekregen om te kopiëren voor de bibliotheek van Heemkunde.

Met name zou ik hier graag willen vermelden het familiearchief van de Cramers van het Springendal. Ook is door deze manier van contact in de buurtschappen, het markboek van Nutter-Oud-Ootmarsum boven water gekomen.

Zo heeft de heer Den Ouden tijdens zijn bezoeken aan de

verschillende boerenerven veel meer meegekregen, hetzij om te kopiëren, hetzij in bruikleen of geschonken aan Heemkunde.

Het veldwerk is twee jaar geleden afgesloten. Toen moest het op kaart bijgewerkt worden en thans is het materiaal verstuurd naar het Meertensinstituut in Amsterdam. Daar wordt de dialekt-schrijfwijze bekeken door mevr. L.Maas.

We hopen daarna dit werk van de werkgroep veldnamenonderzoek uit te kunnen geven in samenwerking met de Provincie Overijssel.

S.M.Heerink-Reerink.

DE MARKEN LATTROP/TILLIGTE EN HUN VETES

Als je iemand uit Lattrop vraagt wat hij vindt van de Tilligternaren, of iemand uit Tilligte wat hij vindt van de Lattroppers dan hoor je zelden positieve geluiden en uit hun antwoord op de vraag waardoor dit komt is maar een conclusie te trekken: ze kunnen elkaar niet "velen".

Hoe komt dat nu dat Tilligternaren en Lattroppers zo intensief op elkaars gedragingen letten? Het antwoord hierop ligt in het verleden en is om die reden erg simpel.

Lattrop en Tilligte waren vroeger een zogenaamde tweeschichtige marke met gemeenschappelijke markegronden, lusten en lasten. Van deze dubbel-marke is een omvangrijk markeboek bewaard gebleven, dat de periode van 1575-1856 beslaat.

Als men nu het markeboek van Lattrop/Tilligte openslaat, staat men verbaasd over het aantal keren dat er tussen de Lattroppers en Tilligternaren geruzied is over de gemeenschappelijke rechten en plichten.

Vanuit het markeboek is het vrij eenvoudig te herleiden dat het elkaar niet kunnen "velen" is ontstaan door een zeker wantrouwen ten opzichte van elkaar, dat door verschillende generaties is overgedragen en waarbij het niet kunnen "velen" is gebleven, maar de oorzaak ervan is vergeten.

Enkele vetes, zoals deze tussen de boermannen van Lattrop en Tilligte zijn uitgevochten en zoals deze in het markeboek staan genoemd zijn, laat ik hierna volgen.

Jaar

- 1629 Het geschil over het steken van plaggen in het Lattropperveld.
- 1631 Het geschil over de eikelenmast op de gemeenschappelijke markegronden. (Dit was het recht om

een aantal varkens te voeren met de eikels van de markegronden)

1632 Het geschil over het poten van telgen op de gemeenschappelijke markegronden

1634 Het geschil over het steken van plaggen in het Lattropperveld.

Hierover werd in de jaren 1719, 1734, 1744, 1747, 1767, 1797 en 1833 ook telkens gesproken.

Hoe ging men nu vroeger in een marke tewerk?

Voordat de Fransen omstreeks 1800 ons land binnenvielen, was de marke de kleinste bestuurlijke organisatie met aan het hoofd een markerichter. De marke was verantwoordelijk voor het bouwen van bruggen, wegen enz. Want een overheidsinstantie zoals Rijkswaterstaat of een Waterschap bestond toen nog niet. Daarnaast waren er gemeenschappelijke gronden -zowel woeste als ontgonnen- die aan de gewaarde erven van een marke toebehoorden.

Alle gewaarde erven hadden elk voor hun deel recht op deze gronden. Andere inwoners zoals kotters (kleine boeren) en brinkzitters (meestal boerenknechten) hadden geen rechten in de marke.

Om nu na te gaan wie er in de marke Lattrop/Tilligte gewoond hebben en die dus veelal getuige van deze vetes waren, kan het oudste complete document, het Schattingsregister van 1475, geraadpleegd worden.

Dit schattingsregister geeft aan wie er in de marke allemaal belasting moesten betalen en hoeveel. De belasting van 1475 was een extra belasting, die opgelegd werd door de Ridderschap en Steden van Overijssel aan de verschillende kerspelen. Een kerspel was een overkoepelende organisatie en omvatte verschillende markes.

Naast het innen van belasting had een kerspel nog andere functies zoals het registreren van in de marke aangemaakte gronden, het spreken van recht. Later zien we dat de naam van kerspel verandert in gericht met aan het hoofd een richter. Lattrop en Tilligte vielen onder het gericht Ootmarsum.

In het Schattingregister van 1475 komen in de marke Lattrop /Tilligte de volgende gewaarde erven en katesteden of halve gewaarde erven voor.

TILLIGTE

Naam v/h erf	Gewaard erf	Hedendaagse naam	Goedsheer
Varwerck	heel	Scholte Vaarwik is in 1829 ver- snippert	Rigt.Uelsen
De Hoff to Tilgede	heel	Scholtenhave	v.Rechteren Nrd.Deurning
Beijerman	heel	Beijerink (J. Gerwers)	Wietmarsen Singraven
Neyehus	heel	J. ten Dam	Singraven
Boechem	heel	Bokem (J.Dam- huis)	Ootmarsum
Engheteman	heel	Enkman (Weenders)	Ootmarsum
Hinderhus	heel	Kienhuis(Haam- berg)	Ootmarsum
Menseman	heel	Mensman(Meinders)	Ootmarsum
De Hoff to Arning	heel	Aarnink (A.Scholtenhave)	Huis Lage Bisschop van Utrecht
Langekamp	half	Lankamp(bestaat niet meer)	Ootmarsum
Kateman	half	Kotman (Ribbert)	
Mazelant	half	Mazeland (Bodde)	Ootmarsum
Steghe	half	Steggeman (arens)	Ootmarsum
Wimslo	half	Schutte (Koehorst)	
Camstede	half	Kampsie (Goselink)	Ootmarsum
Blankenvort	half	bestaat niet meer	
Grael	half	Graelsboer (Velthuis)	Ootmarsum
Gronevelt	half	Groeneveld	Ootmarsum
Dat velt	half	bestaat niet meer	
Bruggeman	half	Bruggeman	Ootmarsum

Opmerkingen:

Varwerck werd herbouwd in 1657.

De Hoff to Tilgede werd 8-9-1778 gekocht voor f.14.570,-
door H.Scholtenhave.

Beijerman werd 1-6-1915 gekocht door B.Beijerink. Het
huis werd herbouwd in 1639.

Neyehus werd 1-6-1915 gekocht door J.ten Dam.

Boechem werd 5-3-1811 gekocht voor f.6355,- door A. van Laer te Ootmarsum en was een Eigenhorig erf.

Engheteman werd 5-3-1811 gekocht voor f.5810,- door Enkman en was wasechtig en belast op de 4e en 5e garve.

Hinderhus was belast op de 4e en 5e garve en wasechtig.

Menseman werd 5-3-1811 gekocht voor f.5290,- door A. van Laer te Ootmarsum en was wasechtig en belast op de 4e en 5e garve.

De Hoff To Arning was belast met Slobtienden en Bloedigiendienden.

Langekamp werd 5-3-1811 gekocht voor f.5200,- door Lan- kamp en was wasechtig en belast op de 3e, 4e en 5e garve.

Mazelandt was wasechtig.

Steghe werd 5-3-1811 gekocht voor f.5500,- door A. van Laer te Ootmarsum en was eigenhorig en belast op de 4e en 5e garve. Het huis werd herbouwd in 1659.

Campstede was wasechtig. Het huis werd herbouwd in 1657.

Grael was wasechtig.

Gronevelt was wasechtig.

Bruggeman was eigenhorig en belast op de 3e garve.

LATTROP

Naam v/h erf	Gewaard erf	Hedendaagse Naam	Goedsheer
Lubberting	heel	Scholte Lubberink/ Tijscholte	v.Denum Bentinck
Buschman	heel	Bossum(Reerink)	Ootmarsum
Leffording	heel	Lefering(Muntel)	vr.v.Essen Bent- heim
Wiggering	heel	Olde Wigger (Muntel)	Frenswegen
Bereding	heel	Berman bestaat niet meer	Frenswegen
Buncking	heel	Bonke	rigt.Uelsen
Stoking	heel	Stokke (Bodde)	Bentheim
Redering	heel	Reerman(Tijscholte)	
Gozening	heel	Goosink(Foks)	Saesfeldt

Naam v/h erf	Gewaard erf	Hedendaagse Naam	Goedsheer
Dasler	half	Dassel (Lubberman)	Oldenzaal Ootmarsum
Hofstede	half	Hofstede	Ootmarsum
Boomhus	half	Boomhuis (Schröder)	Frenswegen

Opmerkingen:

Lubberting werd op 29-6-1798 gekocht door H.Scholte - Lubberink en H.Tijscholte voor resp. f.5000,- en f.4000,- van Bentink te Breklenkamp.

Buschman was eigenhorig en belast op de 4e en 5e garve.

Wiggering werd op 4-9-1778 gekocht door G.Wigger voor f.5000,--

Dasler was eigenhorig.

Hofstede was wasechtig en belast op de 3e garve.

De gewaarde erven betaalden 2 stuiver belasting en de halve gewaarde erven of katesteden 1 stuiver.

Uit het Schattingsregister van 1475 is af te leiden dat de marke Lattrop/Tilligte uit 18 gewaarde erven en 14 katesteden bestond.

Eerst in 1601 beschikt men over vrij volledige gegevens van de erven in de marke in de zogenaamde Verpondingsregisters. Verponding was een aanslag in de grondbelasting. Eveneens verschaffen de Vuurstedenregisters van 1682 reeds veel meer details over wie er in de marke Lattrop en Tilligte gewoond hebben. Kopieën van deze registers bevinden zich in de bibliotheek van de Stichting Heemkunde in Denekamp.

Om wat inzicht te verschaffen in het feodale (Leenstelsel) tijdperk, zoals dit eeuwen lang in Twente van toepassing was, leek het mij zinvol om een aantal termen nader te verklaren.

Soorten belasting die door de Goedsheren werden geheven op de pachters.

Grove tienden of garftienden

Dit zijn tienden die werden geheven op alle halmvruchten zoals haver, rogge en gerst.

Smalle tienden

Dit zijn tienden die op alle andere veldvruchten behalve de halmvruchten werden geheven.

Bloedige tienden

Dit zijn tienden die op het geslacht en gevogelte zoals hanen en kippen werden geheven.

Was tienden

Dit zijn tienden die op de bijenwas werden geheven.

Novale tienden

Dit zijn tienden die op nieuw aangemaakte gronden door ontginning werden geheven.

Slobtienden

Dit zijn tienden die onder het slob (zoldergat op de deel) moesten worden aangedragen.

Jaartienen

Dit zijn tienden met een symbolische gave bestaande uit een nap of beker.

Landschapstienden

Dit zijn tienden die door de Ridderschap van Steden werden geheven.

inwoners van de marken

Goedsheren

Dit waren over het algemeen eigenaren van verschillende erven, waaronder gewaarde en half-gewaarde erven. De pachters, die onder de goedsheren hoorden, heetten Eigenhorigen. Gewaarde markegenoten heetten ook wel erfgenamen of erfgezetenen. Waren ze eigenaar van het door hun bewoonde erf dan heetten ze Eigengeërfd. Brinkzitters, bijzitters of kotters waren nieuwelingen in de marke, die geen aanspraak maakten op de gemeenschappelijke markegronden.

De Horigheid was een vorm van onderdanigheid aan de Goedsheer en afhankelijk van het erf dus niet van persoon en kende twee gradaties:

Eigenhorig, volhorig, halseigen of lijfeigene erven;
en Wastinsig of wasrechte erven.

Wastinsige erven waren verplicht om ieder jaar wasgeld
te betalen. Oorspronkelijk moesten ze bijenwas leveren.

De verhouding tussen de Goedsheer en de pachter (horige)
werd omschreven in de Erfwinningsbrief.

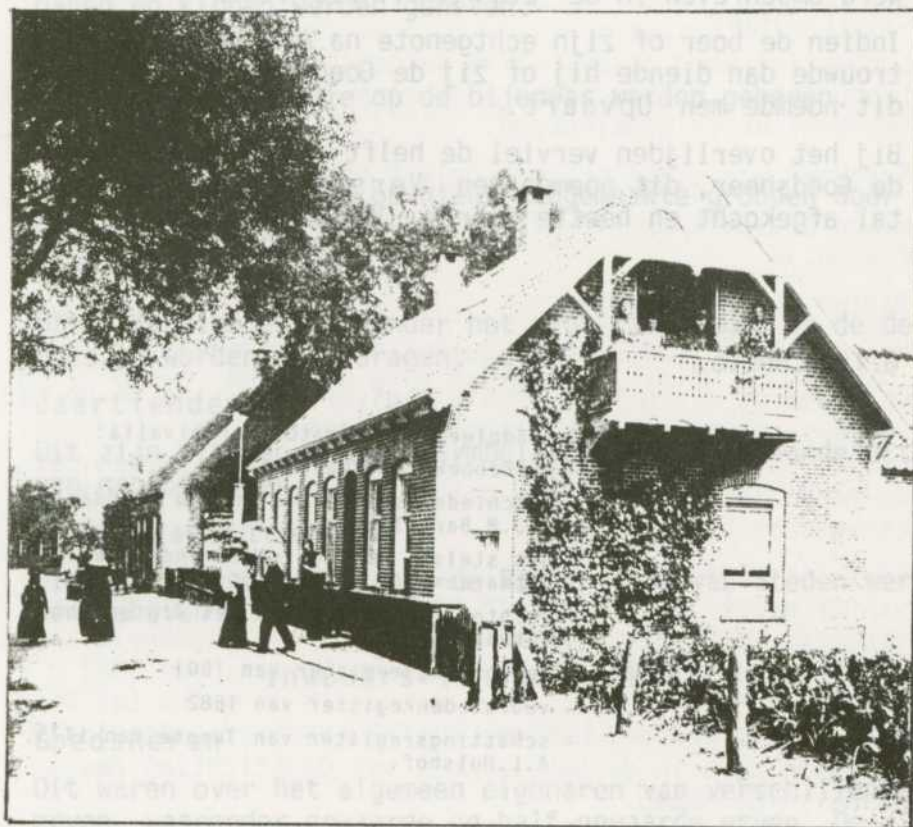
Indien de boer of zijn echtgenote na overlijden her-
trouwde dan diende hij of zij de Goedsheer te betalen,
dit noemde men Opvaart.

Bij het overlijden verviel de helft van de goederen aan
de Goedsheer, dit noemde men Versterf. Dit werd mees-
tal afgekocht en heette daarom Versterfgeld.

G.Tijscholte.

Geraadpleegde literatuur/archivalia:

- markeboek Lattrop/Tilligte
- geschiedenis parochie Reutum en Haarle,
G.J.M.Bartelink
- het stelsel van Horigheid onder het huis
Ootmarsum
- rechterlijkarchief van het Rigterambt
Ootmarsum
- verpondingsregister van 1601
- vuurstedenregister van 1682
- schattingsregister van Twente van 1475,
A.L.Hulshof.

Brinkstraat, met het huis waar meester
Bernink "zijn" museum begon.

EEN AVOND MET LUTTERS EN GROBBE (VERHALEN VAN DE BRINK)

"**N**o, den boam! At den proaten kon, dan köj wat be-lêewen. Dat westoe ok wa, Herman!"

De boom stond op de Brink in Denekamp, ongeveer waar vroeger de familie Masselink een klompenmakerij had. En de jongetjes uit die tijd waren..... zijn de heren Grobbe en Lutters, nu wakkere senioren van goed in de tachtig.

De boom heeft niet gepraat. Maar als deze twee doarper ons terwille, nog eens een avond-lang herinneringen op-halen aan het dorp en vooral aan de Brink van weleer, dan trekt aan ons een stoet voorbij van personen, ge-beurtenissen, toestanden en schimmen -zô echt en levend-alsof er geen 70 jaren en twee oorlogen tussen lagen.

".....jongs van 'n joar of 6 of 8 of 10, dat wer ik ôk nich.....göngn wie deur de wei en kom wie bie 't hoes um 'n hook.

En doen hadd'n ze doar nen peernboam bie 't hoes stoan. En doar onner den peernboam, op nen stoel, doar zitter ne kloosterzuster, ne non, za'k mer zeggn.

En hij steeter bie en ziene vrouw den steeter achter den stoel en dee hef dee zuster zôa bie de oarn en trök em 't heufd achterowwer.....

En hee hefter ne tang, en zitter dee zuster, loa'w mer zeggn, met achter in 'n moond te kneurn!"

Op de toenmalige plaats van handeling verkoopt nu Theo Pahlplatz zijn sportartikelen. En de illustere voorganger van de heren Kockmann, Siemerink et confratres was "Hopmans Frederik", geschreven Goorhuis, die naast zijn tandheelkundig instituut ook een smederij exploiteerde. De tangetjes voor zijn kiezentrekkerij maakte hij overigens niet zelf. Dat deed zijn collega aan de overkant, de oude smid Lutters, de vader van onze zegsman. Daar-over dadelijk meer.

Het moet een levendige buurt geweest zijn, de Brink in de eerste jaren van deze eeuw. Je had er dus de smeden,

maar ook woonde er een reeks klompenmakers in de onmiddellijke nabijheid : Veldkamp, Aarnboer, Leurnink, Grobbe's familie had ook altijd klompen gemaakt, de familie Masselink, Remerman ("dat oale met sien sikk'n böardke"), nóg een Masselink "den derginds achter wont" en Boeter of Smienk.

De klompen gingen met vijf of zes paar aan een streng of "ries" en dan op de nek of in een kar, maar in ieder geval te voet, naar Nordhorn of Bentheim. Voor vijf of zes gröskes, zeg maar 30 à 40 cent, werd aldaar een paar degelijke klompen aan de man gebracht. Inclusief BTW en franco thuis. Voor enig aanvullend inkomen zorgden een paar "beeskes", aldus de heer Grobbe.

Het woord "gezellig", tegenwoordig bijna norm voor alles wat woont of samen is, ontbreekt opvallend in de verhalen van de Brink, die wij beluisterden. Maar daarvoor in de plaats merk je toch ook weer een stille pret en een warm genoegen bij de herinneringen aan die tijd, waarin het leven toch weinig spectaculair en behoorlijk hard moet zijn geweest. De smidsknecht die pas op maandagmorgen bij zijn baas arriveerde, omdat hij op zondagavond van Ootmarsum komend, niet over de kanaalbrug durfde, waar vier zwarte katten met gloeiende ogen..... Hij dronk trouwens stevig.

Een andere keer, het was in 1913 na afloop van een groot feest. Een gezelschap feestelingen, waaronder de heer Roessingh Udink van Singraven, over de Molendijk huiswaarts kuierend door de nacht, moest bijna gewapenderhand worden ontzet, nadat de melding was binnengekomen, dat zich ter hoogte van de laan een hinnikende, nee, een balkende geest ophield!

Spoken, vreemde gestalten in witte nevels en aanverwante fenomenen. Wat was de wereld nog compleet in die tijd.....

Tijdens de ambtsperiode van burgemeester Van der Heijden (1934-1951), besloot de familie Lutters een scharensmederij te beginnen.

Dan volgt er een reeks toevalligheden. Een broer van Herman Lutters, onze verteller, wil zich vooraf eens wat oriënteren in dit vak en gaat naar Solingen, de stad van Herder en Sohn, scharen- en messensmeden met een wereld-

naam. Reeds bij het verlaten van het station in Solingen treft hem de naam Lutters. Toeval?
Deze Lutters is Rechtsanwalt. Als hij echter kort daarop ook nog een ijzerwinkel met dezelfde naam aantreft en vervolgens een messenfabriek Lutters, wordt hij toch nieuwsgierig. Hij besluit de advocaat bij het station eens op te zoeken. Het blijkt een man te zijn, die uitstekend op de hoogte is van de geschiedenis van zijn familie.

In 1643, zo zeggen zijn documenten, is de familie Lutters Zwitserland ontvlucht tijdens een geloofsvervolging. (Lutters.....Luthers?) Ze vestigden zich in het Roergebied. Eén tak van de familie trekt echter verder, "naar Hannover". Men heeft nooit meer iets van hen vernomen.

Hoogstwaarschijnlijk zijn dit toch de voorzaten geweest van deze Denekamper familie. Uit oude papieren van zijn vader was Herman Lutters namelijk bekend dat zijn familie van oorsprong uit Schüttorf kwam, het machtsgebied van de keurvorsten van Hannover.

Na een latere vestiging op de Isterberg, noordelijk van Bentheim, is men tenslotte in Denekamp beland. Het stond allemaal in de papieren van zijn vader.

Bij de verbouwing tot scharensmederij is al dat materiaal echter verloren gegaan.

Volgend verhaal.

Hoe rijgen ze zich aaneen, al die verhaaltjes en herinneringen, onbeduidend meestal, maar door hun sfeerbeelden indringender soms dan welke monografie.

Het zijn typische vertel-verhalen. Zodra je ze opschrijft verliezen ze hun kracht en vallen ze uiteen als vermolmd hout. De anecdoten-verteller heeft blijkbaar een andere logica dan wij gewend zijn.

Daar was een pomp op de Brink, maar die is er niet meer en niemand weet waar hij gebleven is. Hij stond bij Benneker.

En ook -maar nóg vroeger- was daar een watergat, waaruit men bij brand water oppompte. Waar was dat precies?

En in het natte jaargetij gooiden de klompenmakers bij 'n Doolhofsgoarn houtspanen en ander afval op de weg om de ergste kuilen en gaten te dichten.

Dan ook werd de Hopmansweg door de eigenaar afgesloten. Het hek ging ervoor, want de melkboeren uit Noord Deurningen, die graag de korste weg namen naar "'t botterfebriek", lieten er niets van heel. En dus reden ze met "'n heilig gezicht en verdreiden kop" helemaal de openbare weg langs, dat wil zeggen langs Veldman, het café. Later is het allemaal beter geworden, toen de weg tot aan Breklenkamp werd verhard.

En dan was daar Wolf, een paraplu-maker, die woonde waar nu Roeleveld zijn tankstation heeft.

En Isaác, Maurits en Julius ten Brink en hun buurjongens, die zo hartelijk met nuchtere kalveren hadden gespeeld, dat één (van die kalveren) het niet had overleefd. De jongens zetten het kadaver tegen een korf, stutten het met stokken en maakten dat ze weg kwamen.

We meten de tijd in jaren, exact en keurig: 70 jaar is lang geleden, zeggen we dan.

Het zegt zo weinig.

Op een beschadigde bruine foto staat, half verborgen onder een hoge lindeboom, een huis met een put, een lange heg en een zanderige weg, die met een bocht uit het beeld verdwijnt. In het tafereel zien we verder drie dorpsgenoten van wie niemand meer de namen weet: een man met snor en voorschoot in de deur van zijn werkplaats, midden op de weg een wielrijder, leunend op zijn fiets en op de voorgrond twee verlegen schoolkinderen: een jongen met een grote pet, een meisje met een schort. Alle drie hebben ze een ogenblik de tijd genomen voor "den fotograaf", die zijn drievoet midden op de weg had geplaatst en hen zo, inderdaad, vereeuwigde. Geduldig en nieuwsgierig kijkend in de lens, hebben ze waarschijnlijk niet beseft, dat ze 70, 80 jaar later ons zouden aankijken.

Het is er allemaal niet meer. Het was ook niet zo belangrijk waarschijnlijk. Nieuwe generaties zijn later op de zandweg verschenen. Ze hebben de weg geasfalteerd en verbreed, en er zijn moderne huizen langs gebouwd. En ook de oude linde is tenslotte ingehaald door de vooruitgang, door bestemmingsplannen en andere briljante ideeën.

De foto is gebleven, bijna 80 jaar oud, jawel. En haar onnoembare uitstraling treft ons krachtig, die extra

"informatie" buiten alle beeldelementen om, die niet in woorden is te vangen of in details is aan te wijzen: de onzegbare "geur" van het voorbije.

Zo ook die verhalen. Je moet ze horen, met al wat er bij hoort: de oude stem van de ooggetuige, die aarzelt of mompelt of nadenkend zwijgt. Op papier valt dit soort vertellingen uiteen tot sfeerloze feiten.

Van die polderjongens bv. die het kanaal hielpen graven en die spotliederen over de vrouwen van koning Willem III in het dorp brachten.

Of van kapper Chris, ook wel Kniep Chris genoemd, met zijn vervuilde barbierswinkel (hairstudio) vol katten, waar je echter wel goedkoop (1 grösken) en degelijk je haar kon laten knippen.

Van de vroegere kermis op de Brink: van Benneker tot Veldman. Van Jödden Meijer die op sabbath een paard had verkocht aan zigeuners en zich daarmee het ongenoegen op de hals haalde van zijn geloofsgenoten, hoewel die geen haar beter waren als ze de kans kregen. ("'n Sabbes koopt wa wear", verdedigde Meijer zich, "mer dat peerd nich".)

Diezelfde Jödden Meijer heeft tijdens een treinreis, naar men zegt, zijn hele have en goed geruild met Isaäc ten Brink -bij wijze van grap. Totdat ten Brink de afspraak serieus nam en de mede-passagiers tot getuigen riep. Het bleek een zéér onvoordelige ruil te zijn voor Meijer.

Herinneringen aan het café van Elkus op de Brink, waar ze als jongens "het spit" brachten. Aan Salie met zijn lange baard en het pak op zijn rug, aan het hoogwater, de avondschoon van meester Mulders, aan Koepel-Herman en zijn broer, ongehuwde klompenmakers in "De Koepel", (thans Dinkeloord), waarvan men zei: twee gebroeders op één vat zuipen de hele boel in 't gat.

Herinneringen tenslotte aan het mooiste "stie'ken van 'n doarp", achter Borgelink bij de Joodse begraafplaatsen, waar op zomeravonden de nachtegaleli zongen.

De oude dorpelingen hebben de geschiedenis betraapt en vastgelegd in verhalen over kleine dingen en over mensen die verdwenen zijn. Ze meten de tijd aan alles wat veranderde.

Herman Lutters heeft ooit nog eens de tijd op een hoogst originele manier kunnen meten:

* Ie wet nog wa van dee böme, langs de Olnzelsestroat?

* De beuken? Ik wer nog wa dat ze um wöddn hakt.

* Ik wer nog dat ze wöddn pot! Doe haddn ze van dee veerkaante gête gröwn.

Ik kwam doar met mien breur langs, net bie 't museum. En doe lagter 'n peere-ieser op stroat, 'n ne'j peere-ieser. Ik zeg: wie le'jt dat zoalang um zon jong böömken hen. A'w hier wer langs komt, nem wie 't met noar hoes. Mer hoe gung dat: wie vergattn 't ieser. Joarn later scheut' oons wear in gedachten, da'w doar dat peere-ieser hen haddn legd. Doe bi'w toch nog is goan kiekn. En werachtig: het was ter nog! Het was vast in 'n boam wass'n, alleen de lip keek ter nog oet."

G.Broekhuis.

(namens de werkgroep dialect)

De gegevens voor dit artikel zijn ontleend aan een interview uit maart 1982, die leden van de Werkgroep Dialect hadden met de heren Grobbe en Lutters en dat is opgenomen op band.

Provinciale Overijsselsche en Zwolsche
Courant 12 dec. 1923.

* DENEKAMP, 11 Dec. Bij een houtverkoop op het Israëlit. kerkhof alhier werden o.a. boommen 'geveild van 2½ M. omvang en meer dan 200 jaar oud. Het hout van die kleine rüstplaats bracht dan ook de flinke som van f 400 op. Voor dat bedrag zal op order van den opperrabijn een hek of omheining worden aangebracht. Voor, waar een goede verbetering en tevens versiering.

De Smit.
Besteed uw Vlyt, Ter rechter tydt.

Het Elser gans door gloeid met Vuur,
Is nu bewercksaam van Natuur;
Dan is het tyd van Fatsoenneere:
ô Mens, bewerckt soo uw Gemoed,
Ter goeder tyd van 's Leevens gloed,
Dat u geen naa berouw turbeere.

BIJ DE HAND

Stichting Heemkunde Denekamp

't HEEMHOES

De Stichting heeft huisvesting in 't Heemhoes, Kerkplein 4 te Denekamp. Naast bibliotheek- en archiefruimte zijn hier ook werk- en vergaderruimten.

't Heemhoes is geopend: ma/vrij 8.30 - 12.30 uur en van 13.30-17.00 uur.

Beheerder: J.A.den Ouden, tel. (05413)2800.

Bibliotheek: geopend woensdag 18.30 - 21.30 uur.

bibliothecaresse: mevr. Th. Asma- ten Broeke; tel. (05413) 2434.

BESTUUR

J.H.Borgman, voorzitter; H.Boink, secretaris; W.A.J.Nijhuis, penningmeester; C.C.M.Hamers; S.M.Heerink-Reerink; G.J.Tij-scholte; J.Veldhuis; S.Wynia en A.Zekhuis-Stroot.

DONATEURS

Bij het secretariaat kan men zich aanmelden als donateur. De kosten bedragen voor het jaar '95 minimaal f.15,--.

SECRETARIAAT

Het secretariaat is gevestigd op het adres Diepengoor 16, 7591 BW Denekamp; tel. (05413) 2261.

BANK/GIRO

ABN-bank te Denekamp; rekening nummer: 59.57.16.547. Postgiro-nummer: 5565614.

adressen werkgroepen

Werkgroep Geschiedenis: H.J. Asma, Willem Wegewartstraat 1, 7591 TZ Denekamp; tel. (05413) 2434.

Werkgroep Beheer: J.A.den Ouden, Clematisstraat 26, 7591 XH Denekamp, tel. (05413)2800.

Werkgroep Bibliotheek: mevr. Th.Aasma-ten Broeke, Willem Wegewartstraat 1, 7591 TZ Denekamp, tel. (05413)2434.

Werkgroep Genealogie: G.Tij-scholte, Damweg 16, Tilligte; tel. (05412)1447.

Werkgroep uitgifte Manuscrip-ten: S.Wynia, Oranjestraat 20, Denekamp, tel. (05413)1986.

Werkgroep Flora en Fauna: W.A.J.Nijhuis, Kasteellaan 4, Denekamp, tel. (05413)1453.

Werkgroep Exposities: H.Boink, Diepengoor 16, 7591BW Denekamp tel. (05413)2261.

Werkgroep Dialect en Fol-klore: mevr. A.Zekhuis-Stroot, Spittendijk 51, Denekamp; tel. (05413)2051.

Stichting Heemkunde Denekamp

Op 20 juni 1975 werd in Denekamp door een aantal geïnteresseerden in de plaatselijke geschiedenis en de natuur een werkgroep heemkunde opgericht. In een aantal jaren groeide de werkgroep uit tot de in juli 1982 opgerichte Stichting Heemkunde Denekamp, welke tot haar werkterrein rekent het gehele gebied van de gemeente Denekamp.

De Stichting stelt zich als doel het bestuderen van de geschiedenis en de natuur van de dorpen en de buurtschappen en zorg voor het behoud van monumenten en de natuur, een en ander voor zover betrekking hebbend op het grondgebied der gemeente Denekamp.

Heemkunde wil zeggen, de kennis van het eigen heem, de eigen omgeving, de streek waarin men woont. Dit in de ruimste zin van het woord. Voorts kennis van de zeden en gebruiken en van de opvattingen en overleveringen van de bevolking in verband met de aard van het land.

Door studie en onderzoek wordt getracht het verleden te analyseren en daarover zonnodig te publiceren. Waarmee beoogd wordt waardering te wekken voor wat hier door de natuur en vroegere cultuur tot stand is gekomen. Tevens komt hiermee een stuk verleden tot leven, waarmee het heden mede gestalte kan worden gegeven. Het aangeven van de toekomstige ontwikkeling wordt immers mede bepaald door de wetenschap, dat kennis van het verleden niet kan worden gemist, want in het verleden en het heden ligt de toekomst besloten.

Ter ondersteuning van dit streven is de medewerking van velen nodig. Daarom ook heeft de Stichting een aantal werkgroepen, welke zich op verschillende terreinen bezighouden. Voorts is er het driemaandelijks contactorgaan 't Onderschoer, dat gratis wordt toegezonden aan de donateurs.

Daarnaast worden twee keer per jaar bijeenkomsten gehouden voor de donateurs. U hebt dan ook de gelegenheid mee te denken en mee te praten over belangrijke zaken die de Stichting aangaan. Er worden ook excursies georganiseerd.

Tenslotte beschikt de Stichting over een fijne huisvesting, waarin de bibliotheek is ondergebracht en waarin ook de bijeenkomsten en vergaderingen plaatsvinden. Boeken kunnen door de donateurs kosteloos worden geleend. Een catalogus is beschikbaar en kan worden toegezonden.

Ook bestaat de mogelijkheid tot aktieve deelname aan de werkgroepen. De adressen staan hiernaast. Op verzoek wordt graag nadere informatie verstrekt.

